

CEĻOJUMS MEDIJPRATĪBĀ

Idejas nodarbībām ar bērniem bibliotēkās

Ceļojums medijpratībā

Idejas nodarbībām ar bērniem bibliotēkās

Izdevējs: Latvijas Bērnu un jaunatnes literatūras padome
Rīga, 2017

Autore: Aiga Grēniņa

Redaktore: Ilze Stikāne

Korektore: Sarmīte Galsa

Makets un grafiskais dizains: Alise Štrause

Atbalsta:

Kultūras ministrija

ISBN 978-9934-19-396-5

Saturs

Ievads	2
1. daļa. Iepazīsim medijpratību!	2
1.1. Bilžu grāmata un bērnu grāmatu dizains	5
1.2. Skaļās lasīšanas un atstāstīšanas vieta medijpratības nodarbībās	8
2. daļa. Nodarbību scenāriju piemēri	11
1. <i>scenārijs</i> Kas lācītim GRĀMATAI vēderā? Izzini grāmatas sastāvdaļas	12
2. <i>scenārijs</i> Bilžu maģija: 1 attēls > 1000 vārdu	15
3. <i>scenārijs</i> Runā, ka...: baumas un pārpratumi. Māras Cielēnas pasakas “Apaļš, dzeltens, liels” piemērs	17
4. <i>scenārijs</i> DOMĀ, lūdzu! Mediji un mediju vēstījumi. Pasakas “Trīs sivēntiņi un vilks” piemērs ...	18
5. <i>scenārijs</i> Ticēt vai neticēt... Bilžu grāmatas “Vilks, kurš izvēlās no grāmatas” piemērs	21
6. <i>scenārijs</i> Fakti un viedokļi: kritiskā un radošā domāšana	22
Izmantotie informācijas avoti	25
Nodarbību scenārijos izmantotās bērnu grāmatas	26
Pielikumi	28
1. pielikums. Figūru karte	28
2. pielikums. Stāstu māja	30
3. pielikums. Venna diagramma	31
4. pielikums. Figūras	32

Ievads

Mediji ir mums visapkārt. To ir daudz, un tie ir ļoti dažādi. Šajā izdevumā īpaši izcelta grāmata kā medijs. Pētnieki jau sen vairs neapšaubā grāmatu lasīšanas nozīmi bērnu smadzeņu attīstībā, mācību sasniegumos un visā turpmākajā dzīvē. Šis izdevums tapis, lai uzsvērtu grāmatas un lasīšanas iespējas domāšanas, satura izvērtēšanas, atstāstīšanas un jautāšanas prasmju attīstīšanai.

Izdevuma pirmajā daļā iekļautas teorētiskas atziņas par to, kas ir medijpratība un kā tā ir saistīta ar bilžu grāmatu, tās izmantošanas iespējām medijpratības nodarbībās. Izdevums paredzēts bibliotekāriem, skolotājiem, vecākiem un visiem tiem, kuri vēlas gūt teorētisku priekšstatu par medijpratību, kā arī ir ieinteresēti tieši iesaistīties bērnu izglītošanā medijpratības un tai pietuvinātu jautājumu jomā. Teorētiskās daļas saturs ir cieši saistīts ar praktisko nodarbību scenārijiem, kas apkopoti izdevuma otrajā daļā. Pielikumos iekļauti attēli un shēmas, kas var noderēt, vadot nodarbības.

Lai izdevies ceļojums medijpratības prasmju attīstīšanā ar grāmatas starpniecību!

1. daļa. Iepazīsim medijpratību!

Medijpratība ir tieši saistīta ar medijiem, tāpēc, pirms iepazīstam medijpratību, svarīgi noskaidrot, kas ir medijs. Izpratne par to, kas ir medijs, mainās atkarībā no konteksta. Piemēram, mākslā medijs var būt glezna, krāsas. Medijpratības kontekstā jēdziens “medijs” visbiežāk tiek attiecināts uz masu medijiem.^{1,2} Šādā gadījumā tipiskākie piemēri ir grāmatas, radio, televīzija, žurnāli, avīzes, internets, filmas, mūzikas ieraksti u.tml. Vēl īpaša loma ir sociālajiem medijiem, piemēram, sociālo tīklu medijiem: *Facebook*, *Twitter* u.c.

Trīs pazīmes, kas raksturo masu medijus, ir šādas:

- tie nodod vēstījumus ar vizuāliem līdzekļiem, valodu un/vai skaņu;
- mediju vēstījumi tiek tirāžēti un paredzēti masu patēriņam, to izplatīšanā tiek izmantota kāda no tehnoloģiju formām;
- mediju vēstījumu radītāji un saņēmēji fiziski atrodas dažādās vietās.³

Katram medijam ir sava auditorija. Ir viedoklis, ka mediji, pirmkārt, strādā, lai radītu produktu, kas ļauj uzrunāt noteiktu auditoriju, kas aktuāla reklāmdevējam. Katrā ziņā daudzi mediji neeksistētu, ja nebūtu peļņas, ko tie gūst no reklāmdevējiem. Ieņēmumi no reklāmām nodrošina mediju eksistenci, un cenas ziņā tie sabiedrībai kļūst daudz pieejamāki.⁴ Šī iemesla dēļ aktuāli medijpratības mācību temati ir viltus ziņu, propagandas, faktu atšķiršana no viedokļiem, mediju satura komercializācija un reklāmu analīze. Mediji ir tik ļoti iekļāvušies ikdienā, ka mēs bieži nemaz neizmantojam to pārraidītos vēstījumus. Tā kā cilvēki nevar kritiski domāt par to, ko tie neizmanto, pirmais solis medijpratības izglītībā ir izpratnes paplašināšana par mediju lomu ikdienā.^{5,6} Tā būtu apzinātības sekmēšana mediju vēstījumu interpretēšanā.

Masu mediju izmantošana ļauj izplatīt un saņemt mediju vēstījumus plašā mērogā. Kā liecina pētījumu rezultāti, mediji ir iekļāvušies ikdienā un kļuvuši par teju neatņemamu dzīves sastāvdaļu. Īpaši nozīmīga loma tiem ir bērnu, pusaudžu un jauniešu dzīvē. Jau 1991. gadā publicētas aptaujas

¹ Scheibe, C., & Rogow, F. (2011). *The teacher's guide to media literacy: Critical thinking in a multimedia world*. Thousand Oaks, California: Corwin Press. P.11.

² Wadbring, I., & Pekkala, L. (2017). Citizens in a Mediated World. Introduction. In: I. Wadbring & L. Pekkala (Eds.), *Citizens in a Mediated World. A Nordic-Baltic Perspective on Media and Information Literacy*. Göteborg: Nordicom. P.19.

³ Scheibe, C., & Rogow, F. (2011). *The teacher's guide to media literacy: Critical thinking in a multimedia world*. Thousand Oaks, California: Corwin Press. P.13.

⁴ Smith, J. (2015). *Master the media: how teaching media literacy can save our plugged-in world*. San Diego: Dave Burgess Consulting. P.86.

⁵ National Association for Media Literacy Education. (2007). *Core principles of media literacy education in the United States*. Retrieved from <https://namle.net/publications/core-principles/>

⁶ Scheibe, C., & Rogow, F. (2011). *The teacher's guide to media literacy: Critical thinking in a multimedia world*. Thousand Oaks, California: Corwin Press. P.11.

rezultāti liecina, ka 54% bērnu Amerikas Savienotajās Valstīs vecumā no 4 līdz 6 gadiem priekšroku dod televīzijai, nevis tētim.⁷ 2016. gada aptauja Apvienotajā Karalistē atklāj, ka gandrīz puse jauniešu vecumā no 11 līdz 18 gadiem pēc tam, kad ir aizgājuši gulēt, pārbauda savus mobilos telefonus. Turklāt katrs desmitais respondents nakts laikā to dara vismaz 10 reizes.⁸ Televīzija, mobilie telefoni, internets, sociālie mediji ir mediju veidi, kas īpaši iecienīti gados jaunu cilvēku vidū. Savukārt tradicionālie mediji ne vienmēr spēj izraisīt tādu sajūsmu. Piemēram, aptauja Apvienotajā Karalistē rāda, ka 16,5% bērnu justos apkaunoti, ja viņu draugi redzētu viņus lasot. Bērni lasa tikai tad, ja tas ir tiešām nepieciešams, labprātāk dod priekšroku citām nodarbēm.⁹

Tajā pašā laikā rakstpratība (*literacy*), ko vienkāršoti var definēt kā elementāru prasmi lasīt, rakstīt un rēķināt,¹⁰ ir arī medijpratības prasmju pamats – bez pietiekamām lasīšanas prasmēm nav iespējams runāt par atbilstošām medijpratības prasmēm. Saskaņā ar Skandināvijas pētnieku viedokli, būtiskākais, uz ko atsaucas daudzās un dažkārt arī atšķirīgās medijpratības definīcijas, ir kritiskās domāšanas prasmes un to attīstīšana. Tādējādi medijpratības galvenais mērķis ir patstāvīga kritiskās domāšanas prasmju attīstīšana.¹¹

Pāris pēdējo gadu laikā Latvijā ar medijpratību saistītas norises notiek regulāri. Svarīgi, ka 2016. gada novembrī Latvijas valdība akceptēja Kultūras ministrijas izstrādāto dokumentu *Latvijas mediju pamatnostādnes 2016.–2020. gadam*, kas ir pirmais politikas plānošanas dokuments Latvijā, kurā iekļauti pasākumi medijpratības veicināšanai.¹² Arī globāli medijpratība tiek pozicionēta kā viena no šobrīd īpaši aktuālām jomām saistībā ar rakstpratību.¹³ *Latvijas mediju pamatnostādnes 2016.–2020. gadam* medijpratība definēta kā

*zināšanu un prasmju kopums, kas nepieciešams darbam ar informācijas avotiem - informācijas atrašanai un analīzei, informācijas sniedzēju funkciju izpratnei, informācijas satura kritiskam izvērtējumam, objektīvas informācijas atšķiršanai no tendenciozas, dažādos avotos pieejamo ziņu salīdzinājumam, lai veidotu savu pamatotu viedokli. Medijpratība ietver arī prasmi praktiski lietot medijus.*¹⁴

Medijpratības izglītības laukā daudz izmantots skaidrojums par to, kas ir medijpratība, akcentē sešus mediju vēstījumu izpratnes aspektus:¹⁵

1. **Visi mediju vēstījumi ir konstruēti.**

Pēc definīcijas mediju vēstījumi ir atveidojumi. Tāpēc ir būtiski vērst uzmanību ne tikai uz pašu vēstījumu, tā saturu, bet arī analizēt, kas šo vēstījumu ir radījis un kāpēc tas radīts.

2. **Mediji ir atšķirīgi, tiem ir savas priekšrocības un trūkumi, kā arī savs unikāls vēstījuma nodošanas veids – “valoda”.**

Katram medijam ir savi likumi, piemēram,

- tekstam raksturīga sava struktūra: rindkopas, teikumi, gramatika;
- video: kustība, filmēšanas leņķi;
- audio: skaņa, muzikālais pavadījums;
- internets: hipersaites, reklāmjoslās (*banners*), informācijas daudzveidība.

⁷ Berkeley Pop Culture Project. (1991). *The whole pop catalog*. Berkeley, CA: Avon Books.

⁸ Sellgren, K. (2016). *Teenagers 'checking mobile phones in night'*. Retrieved from <http://www.bbc.com/news/education-37562259>

⁹ Clark, C. (2016). *Children's and Young People's Reading in 2015. Findings from the National Literacy Trust's annual survey 2015*. London: National Literacy Trust. Retrieved from:

<https://literacytrust.org.uk/research-services/research-reports/childrens-and-young-peoples-reading-2015-report/>

¹⁰ Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija. (2005-2017). *Akadēmiskā terminu datubāze AkadTerm*. Izgūts no <http://termini.lza.lv/term.php?term=rakstprat%C4%ABba&lang=LV>

¹¹ Wadbring, I., & Pekkala, L. (2017). Citizens in a Mediated World. Introduction. In: I. Wadbring & L. Pekkala (Eds.), *Citizens in a Mediated World. A Nordic-Baltic Perspective on Media and Information Literacy*. Göteborg: Nordicom. P.20.

¹² Latvijas Republikas Ministru kabinets. (2016. 8. nov.). *MK rīkojums Nr. 667: Par Latvijas mediju politikas pamatnostādņu 2016.-2020. gadam*. Latvijas Vēstnesis. Izgūts no <https://likumi.lv/doc.php?id=286455>

¹³ Cassidy, J., Grote-Garcia, S., Ortlieb, E., & Loveless, D.J. (2017). What's Hot in Literacy for 2017: Topics Garnering Attention in 2017. *Literacy Research and Instruction*, 1-11.

¹⁴ Latvijas Republikas Ministru kabinets. (2016. 8. nov.). *MK rīkojums Nr. 667: Par Latvijas mediju politikas pamatnostādņu 2016.-2020. gadam*. Latvijas Vēstnesis. Izgūts no <https://likumi.lv/doc.php?id=286455>

¹⁵ National Association for Media Literacy Education. (2007). *Core principles of media literacy education in the United States*. Retrieved from <https://namle.net/publications/core-principles/>

Šīs atšķirības katru mediju padara par piemērotāku kāda noteikta veida komunikācijai, informācijas nodošanai. Piemēram, jautājums pārdomām:

Vai, teksta lasīšana būtu labākais veids, kā iemācīties peldēt? Kas varētu būt piemērotāks?

3. **Mediju vēstījumi tiek radīti konkrētiem mērķiem.**

Parasti ir vairāk nekā viens mērķis, turklāt daudzus vēstījumus rada cilvēku komanda, un katram no viņiem var būt savi mērķi.

4. **Visos mediju vēstījumos ietvertas kādas vērtības, viedokļi un skatupunkti.**

Tas nozīmē, ka mediju vēstījumi atspoguļo to radītāju pieredzi, uzskatus un viņiem sociāli pieņemamās normas. Tādējādi ir pilnīgi pamatoti apgalvot, ka visi mediju vēstījumi ir subjektīvi. Jautājums:

Vai mums ir pietiekamas zināšanas, pieredze, lai šo vēstījumu ieraudzītu, nolasītu; vai vispār esam ieinteresēti saprast un iedziļināties tajā?

5. **Cilvēki, konstruējot mediju vēstījumu nozīmi, izmanto savas individuālās prasmes, zināšanas, uzskatus un pieredzi.**

Katrs no mums ir unikāls. Iemesli, kāpēc vienu un to pašu vēstījumu varam uztvert atšķirīgi, ir saistīti ar sociālajiem un demogrāfiskajiem faktoriem (vecums, etniskā piederība, atšķirīga kultūra, dzīvesvietas lokācija (lauki, pilsēta), dzimums, labklājības līmenis u.tml.), sabiedrībā izplatītajiem stereotipiem un aizspriedumiem, kā arī katra individuālajām zināšanām un pieredzi. Tātad katrs no mums vienu un to pašu mediju vēstījumu var interpretēt atšķirīgi, un neviena interpretācija nebūs nepareiza. Šī interpretācija notiek apzināti vai arī neapzināti, bet arī neapzinātās interpretācijas ir tieši saistītas ar kaut ko, kas ir iepriekš piedzīvots, domāts, lasīts, redzēts, dzirdēts.

6. **Mediji un mediju vēstījumi var ietekmēt uzskatus, attieksmi, vērtības, uzvedību un demokrātiskos procesus.**

Tas nozīmē, ka mediji var, bet ne vienmēr ietekmē cilvēku lēmumus un darbības. Šī apgalvojuma kontekstā pieminēšanas vērts ir bieži izmantotais teiciens "mediji ir ceturtā vara".

Tātad, mediju vēstījumi pēc to būtības ir ļoti dažādi, subjektīvi, ar konkrētiem mērķiem. Turklāt katrs tos interpretē no sava skatupunkta, bet rezultātā mediju saturs ļoti tieši ietekmē mūsu domas, darbības un uzskatus. Ņemot vērā medijpratības daudzšķautņainību un praktiski bezgalīgās iespējas medijpratībai raksturīgo prasmju attīstīšanā, šī izdevuma turpinājumā apskatīts viens medijs – grāmata. Tomēr jāatceras, ka visi mediju veidi ir piemēroti temati medijpratības nodarbībām. Prasmīga mediju un citu informācijas nodrošinātāju sniegtās informācijas izmantošana ir tieši atkarīga no indivīda spējām meklēt, atrast, analizēt un novērtēt pieejamo informāciju.¹⁶ Informācijas avoti, kas vienlaicīgi arī var tikt saukti par medijiem, ir iedalāmi trīs kategorijās.

1. Primārie avoti (*primary sources*) – pirmavoti, avoti, kas satur sākotnējo informāciju un nav interpretēti. Gandrīz visos gadījumos, ja vien tie ir pieejami, ieteicams izmantot tieši primāros informācijas avotus.

Piemēri: *dienasgrāmatas, intervijas, vēstules, e-pasti, fotogrāfijas, runas, literārie darbi, pētījumu ziņojumi, čeki, gleznas u.c.*

2. Sekundārie avoti (*secondary sources*) – avoti, kas piedāvā interpretētu, analizētu vai saīsinātu informāciju. Lai gan īpaši tiek rekomendēta primāro avotu izmantošana, ne visos gadījumos primārie ir autoritatīvāki un objektīvāki par sekundārajiem informācijas avotiem. Iespējami gadījumi, kad sekundārajos avotos ir novērsta subjektivitāte, neprecizitātes, kļūdas u.tml.

Piemēri: *zinātniskas grāmatas, mācību grāmatas, žurnāli, avīzes, recenzijas u.c.*

3. Terciārie avoti (*tertiary sources*) – avoti, kuros apkopota un strukturēta informācija, kas pieejama abās iepriekš izdalītajās avotu kategorijās.

Piemēri: *kopsavilkumi, rādītāji, bibliogrāfijas, rokasgrāmatas, enciklopēdijas, datubāzes u.c.*¹⁷

¹⁶ Tuominen, S., & Kotilainen, S. et al. (2012). *Pedagogies of media and information literacies*. Retrieved from <http://iite.unesco.org/pics/publications/en/files/3214705.pdf>

¹⁷ Turpat.

Strādājot ar informāciju, vēlams izmantot vairākus avotus, kā arī iekļaut avotus no katras kategorijas.

Visi iepriekš minētie informācijas avotu veidi ir grāmatu satura pamatā. Grāmata arī ir senākais no masu medijiem, un grāmatu iespēšanas tehnoloģijas attīstība ir likusi pamatus visai masu mediju industrijai. Grāmatas sabiedrībai kļuva pieejamas līdz ar Johana Gūtenberga (ap 1395-1468) grāmatu iespēšanas tehnoloģijas izgudrošanu 15. gs., kad pakāpeniski radās iespējas identisku saturu tiražēt lielos apjomos. Grāmatas arī mūsdienās ir pirmā asociācija, ar ko visvairāk saistās bibliotēka,¹⁸ turklāt tās ir bibliotekāriem ļoti tuvs un pieejams medijs.

Tā kā izdevumā apkopotas idejas nodarbībām ar bērniem, tajā galvenokārt akcentēta bilžu grāmata kā vērtīgs un medijpratības nodarbībām piemērots informācijas avots. Izdevuma otrajā daļā pieejamo nodarbību scenāriju mērķis ir sniegt idejas, kā, izmantojot bilžu grāmatu, akcentēt lietas, kas attīsta medijpratībai būtiskas prasmes un iemaņas.

1.1. Bilžu grāmata un bērnu grāmatu dizains

Pilnvērtīgi lasīt bilžu grāmatu – tas nozīmē domāt ar acīm, izprast teksta un attēla savstarpējo mijiedarbību, tomēr tas nenozīmē, ka lasītājam jābūt māksliniekam. Bilžu grāmatas lasīšana ir pa spēkam jebkurai! Jau pirmatnējais cilvēks, veidojot alu zīmējumus, ir izmantojis attēlu sevis un apkārtējās pasaules izziņošanai. Vēlme papildināt tekstu ar attēlu un zīmēt cilvēkam bijusi raksturīga vienmēr. 15. gs., kad dzīvoja Johans Gūtenbergs un kad likti pamati mūsdienu izdevējdarbības attīstībai, grāmatās dominēja teksts. Vēl kādu laiku pēc tam melnbaltu attēlu iekļaušana grāmatās bija dārga un laikietilpīga. Viduslaikos attēliem piešķirt krāsas varēja tikai tos izkrāsojot ar roku.¹⁹ Mūsdienās attēlu nozīme un to radīšanas iespējas ir milzīgas, tāpēc attēli ir ik uz soļa. Bieži tieši vizualizēta informācija palīdz pieņemt dažādus lēmumus. Piemēram, izvēloties grāmatu, būtiska loma ir grāmatas vākam. Rakstniece Meriroza Vuda (*Maryrose Wood*) apgalvo, ka “visas grāmatas, kamēr vien tās nav izlasītas, tiek vērtētas pēc vāka.”²⁰ Attēls vai attēli ir galvenais bērnu grāmatu vāka elements, tie tieši atspoguļo grāmatas saturu. Vāka galvenais uzdevums ir piesaistīt uzmanību un ieinteresēt. Ja grāmatas vāks neuzrunā lasītāju, grāmata, ļoti iespējams, paliek neatvērta.

Grāmatu iepazīšana jau agrīnā vecumā ne vien sekmē stāstījuma, ilustrāciju uztveri, bet arī ļauj izprast Rietumu kultūrai raksturīgo grāmatas struktūru – grāmata tiek lasīta no sākuma, sākot no lappuses augšas un no kreisās uz labo pusi.²¹ Visu grāmatas elementu savstarpējā saspēle ļauj veiksmīgāk izsekot stāsta sižetiskajai līnijai, noturēt lasītāja uzmanību, atraisīt fantāzijas lidojumu, uztvert vēstījumu un radīt savu interpretāciju. Visas šīs prasmes ir būtiskas rakstpratības apguvē, kā arī tās liek pamatus sistemātiskas domāšanas izkopšanā, kas savukārt ir viens no kritiskās domāšanas pamatelementiem. Grāmatas galvenie elementi apskatīti nodarbības *Kas lācītim GRĀMATAI vēderā?* plānā. Šī nodarbības plāna idejas var izmantot arī, lai ievadītu citas nodarbības par bilžu grāmatām.

Bērnu spējas un prasmes dažādos vecumos ļoti atšķiras, tāpēc katram vecumposmam vairāk aktuālas un piemērotas ir noteikta tipa grāmatas. Bērnu grāmatu autore Klēra Valtersa (*Claire Walters*) uzskata, ka grāmatas bērnam jāpiedāvā jau no pirmā dzīves mēneša.²² Pēc bērnu grāmatu autoru un ilustratoru novērojumiem jaundzimušo uzmanību piesaista izteiktas kontūras, asi kontrasti, attēli ar skaidri iezīmētiem stūriem, kā arī melnbalti attēli. Zīdaiņiem patīk skatīties uz reālistiskiem un krāsainiem pazīstamu objektu attēliem, tāpat uzmanību piesaista grāmatas ar skaņu efektiem. Tikko staigāt sākušī bērni spēj uztvert detalizētākus attēlus un izbaudīt vienkāršus sižetus, kā arī ļoti

¹⁸ Grēniņa, A. (2015). *Bibliotēka 2.0 un Google paaudze: aktoru mijiedarbības iespējas mūsdienās*: promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Komunikācijas studiju nodaļa. 187.-191.lpp.

¹⁹ Serafini, F. (2014). *Reading the visual: An introduction to teaching multimodal literacy*. New York: Teachers College Press. P.11.

²⁰ Wood, M. (2009). *Popular quotes from Goodreads*. Retrieved from <https://www.goodreads.com/quotes/369789-all-books-are-judged-by-their-covers-until-they-are>

²¹ Hellige, H., Klanten, R., & Commentz, S. (Eds.). (2012). *Little big books: illustrations for children's picture books*. Berlin: Gestalten. P.226.

²² Turpat.

priecājas par interaktīviem grāmatu elementiem. Aptuveni 3 līdz 4 gadu vecumā, ja vien grāmatas ir iepazinuši jau agrāk, bērni spēj izsekot diezgan sarežģītiem sižetiem un uztvert pat detalizētus attēlus, pazīt dažus burtus vai pat kādus vārdus. Tāpat viņi turpina priecāties par iespējām spēlēties ar grāmatu, piemēram, izlikties, ka lasa paši. Savukārt 6 līdz 8 gadi ir posms, kura sākumā patstāvīgai lasīšanai vispiemērotākā ir vienkārša sižeta lasāmviela ar divām līdz trim rindiņām lapā. Lasītāji sāk identificēt stāsta galvenos elementus: varoņus, vidi, problēmas un atrisinājumu. Šajā posmā ir īpaši svarīgi bērnos rosināt interesi par grāmatu lasīšanu, ļaut lasīt skaļi, mudināt saskatīt kopsakarības attēlos un tekstā. Vecākiem bērniem, no 9 līdz 11 gadiem, var piedāvāt grāmatas ar abstraktākām un radošākām ilustrācijām.^{23, 24, 25}

Komiksi un to paveids grafiskie romāni (*graphic novels*) ir viens no grāmatu veidiem, kas īpaši piesaista bērnus, kuri jau apguvuši lasītprasmi. Tomēr mūsdienās, pieaugot attēla nozīmei, komiksi un to atšķirīgās formas kļūst arvien aktuālākas dažāda vecuma lasītājiem. To apstiprina arī tendence tekstu papildināt ar komiksa elementiem, kā rezultātā arvien vairāk attīstās grāmatu kategorija, ko var dēvēt par sintezēto tekstu (*fusion text*).²⁶ Šādā gadījumā tekstā ir iestrādātas vismaz dažas pazīmes, kas parasti asociējas ar komiksiem, grafiskajiem romāniem un bilžu grāmatām. Piemēri: Žaume Kuponss "Uzrodas Flata kungs!", Džefs Kinnijs "Grega dienasgrāmata".

Bērnu grāmatas bieži satur dažādus elementus, materiālus, kas rada vēlmi pieskarties, aptaustīt, sajūst un spēlēties. Grāmatu fiziskā forma un tajās izmantotie materiāli mudina bērnus sekot stāstam, mācīties, fantazēt, izprast apkārtējo pasauli. Šādi tiek stimulētas bērnu maņas un kognitīvās spējas, veicināta roku-acu koordinācija.²⁷ Vēsturiski grāmatas bija pieejamas dažos standartizētos, taču, līdz ar grāmatu dizaina un izdevējdarbības industriju attīstību, mūsdienu bērnu grāmatas ir pieejamas ļoti daudzveidīgos izmēros. Neparasts grāmatas izmērs un forma, atvēršanas, locīšanas tehnika var būt viens no dizaina elementiem, kas rosina bērnu papildus interesi. Bērnu grāmatas ir tik dažādas, ka arī to iedalījuma iespējas ir praktiski bezgalīgas.

Attiecībā uz bērnu grāmatu dizainu viens no iespējamiem iedalījumiem piedāvā trīs grāmatu pamatkategorijas:

- bilžu grāmatas (*picture books*);
- telpiskās bilžu grāmatas (*pop-up books*);
- interaktīvās grāmatas (*interactive books*).²⁸

1. Bilžu grāmatas

Prasmīgi veidoti attēli ne tikai attīsta stāstītprasmi, bet arī var sniegt informāciju un faktus.²⁹ Bilžu grāmatas piesaista visu vecumu lasītājus, tomēr tām ir unikāla loma tieši bērnu literatūrā. Pirms bērni iemācās lasīt, viņi "lasa" attēlus. Bilžu grāmatas ir pirmie mākslas darbi, ar ko saskaras liela daļa bērnu, turklāt tos mazajiem piedāvā un rāda tuvākie cilvēki. Tieši bilžu grāmatas ievieš bērnu stāstu pasaulē un rada apjausmu par stāsta galvenajiem elementiem, grāmatu struktūru, ilustrāciju daudzveidību. Turklāt bērni ir uzskatāmi par rūpīgākiem un prasmīgākiem attēlu lasītājiem nekā pieaugušie.³⁰

Lai gan ilustrācijas jau arī iepriekš ir bijis grāmatām raksturīgs elements, mūsdienu bērnu attēlu grāmatu tradīcijas ir aizsākušās ar britu mākslinieka un ilustratora Rendolfa Kaldekota (*Randolph*

²³ Hellige, H., Klanten, R., & Commentz, S. (Eds.). (2012). *Little big books: illustrations for children's picture books*. Berlin: Gestalten. P.226.

²⁴ Rog, L.J. (2012). *Guiding readers: making the most of the 18-minute guided reading lesson*. Ottawa: Pembroke Publishing. P.31.-130.

²⁵ Wang, X. (Ed.). (2016). *Making childhood colorful: designing books for children*. Victoria: Images Publishing. P.6-7.

²⁶ Evans, J. (2013). From comics, graphic novels and picturebooks to fusion texts: a new kid on the block! *Education 3-13*, 41(2), 239-240.

²⁷ Wang, X. (Ed.). (2016). *Making childhood colorful: designing books for children*. Victoria: Images Publishing. P.7.

²⁸ Turpat.

²⁹ Turpat, 13.lpp.

³⁰ Giorgis, C. (2015). Illustrations in picture books: The art of reading images. In: D.A. Wooten & B.E. Cullinan (Eds.), *Children's literature in the reading program: Engaging Young Readers in the 21st Century*. Newark, DE: International Literacy Association. P.71-72.

Caldecott, 1846-1886) darbiem 19. gs.³¹ Grāmatas elementu un bilžu grāmatām raksturīgās terminoloģijas iepazīšana ir uzskatāma par nozīmīgu posmu literatūras izpratnes veidošanā. Vadot nodarbības par bilžu grāmatām un to formātu, īpaši būtiski ir:

- 1) pievērst uzmanību un apspriest ilustrācijas;
- 2) apskatīt un pārrunāt teksta un attēlu attiecības.³²

Bilžu grāmatu saturs lielākoties tiek atklāts ar ilustrāciju starpniecību. Šajās grāmatās tieši attēli ir galvenais elements, bet teksts ir kā papildelements, kura dažkārt var nebūt vispār. Jebkurā gadījumā, ja bilžu grāmatās ir iekļauts teksts, vārdi un attēli nesniedz pilnīgi identisku vēstījumu.³³ Lasīt bilžu grāmatas nozīmē pamišus pievērst uzmanību gan tekstam (ja tāds ir), gan attēliem.

Bērnu literatūras pētnieces Laurena A. Lianga un Lī Galda (*Lauren A. Liang, Lee Galda*) izdala trīs iespējamās attēla un teksta mijiedarbības veidus bilžu grāmatās. Dažādās vārdu un attēlu kombinācijas veicina satura izpratni, sniedz papildus informāciju, ļaujot piedāvāt atšķirīgas, iespējams pat pretrunīgas, perspektīvas.³⁴

1) *Savstarpēji papildinoša mijiedarbība*. Šāda veida grāmatās attēli un teksts viens otru paspilgtina un papildina. Visbiežāk attēli atspoguļo tekstā uzrakstīto, piešķir papildus detalizāciju rakstītajam, atklāj tekstā neminētas nianšes, emocijas, noskaņu un raksturu. Šis ir attēlu un teksta mijiedarbības biežāk sastopamais veids.

Piemēri:

Ineses Zanderes grāmatā "Lupatiņu rīts" ir teksts: "No rīta pats pirmais pamodās Kaķis. Kaķis paskatījās vannas istabā, kur karājās krāsaini dvielīši. Vai kāds jau mazgājas? Nē, tur neviena nav." (5. lpp.) Blakus lappusē ir attēls, kurā redzams, kādas krāsas un cik dvielīšu karājas vannas istabā un kādi priekšmeti tur vēl atrodas.

Roba Skotona grāmatā "Priecīgus Ziemassvētkus, Punci!" tikai ilustrācijas precizē, kāpēc mamma negrib, lai Runcis Puncis, cenždamies būt čakls palīgs, vērtu vaļā ārdurvis un dotos tīrīt sniegu no taciņas.

2) *Pretruna* – teksts un attēli ietver atšķirīgu vēstījumu, iespējams, pat pilnīgi pretēju. Bērniem bieži patīk un pat izraisa sajūsmu šāda attēla un teksta saspēle, kas liek domāt un izdomāt, kāds ir vēstījuma patiesais saturs.

Piemēri:

Mārtiņa Zuša grāmatā "Nenotikušais atklājums", pētot attēlus, lasītājiem tiek dota iespēja noskaidrot, kam pieder sniegā atstātās dīvainās pēdas. Attēli sniedz atbildi uz tekstā nepateikto un dod iespēju izdarīt atklājumu, kas nav pa spēkam galvenajam varonim – pētniekam.

Linas Žutautes grāmatā "Kika Mika un nekārtības rūķītis" galvenā varone izlemj, ka istaba ir sakārtota, tāpēc dodas gulēt, lai gan attēli un turpmākie notikumi liecina par pretējo.

Kārtības jautājums līdzīgā veidā apspēlēts arī Žaumes Kuponsa grāmatā "Uzrodas Flata kungs!" – Aguss uzskata, ka mātei nav taisnība un istaba nemaz nav tik nekārtīga (5. lpp.). Tajā pašā laikā attēls liecina, ka istabā izmētātas daudzas lietas, uz galda, piemēram, palikušas aizvakardienas launaga atliekas.

3) *Plašāka perspektīva* – vienā grāmatā ar attēlu un teksta starpniecību tiek piedāvāti vairāki atsevišķi stāsti – stāsti stāstā. Attēli, līdzīgi kā pirmajā apskatītajā – savstarpēji papildinošās mijiedarbības – gadījumā, paspilgtina tekstu, bet piedāvā arī savu, iespējams, pat ar kopējo sižetu tieši nesaistītu vēstījumu. Šāda veida grāmatās attēli parasti izteikti dominē, iespējams, ka teksta loma

³¹ Hellige, H., Klanten, R., & Commentz, S. (Eds.). (2012). *Little big books: illustrations for children's picture books*. Berlin: Gestalten. P.4.

³² Liang, L.A. & Galda, L. (2015). Reading text and image: Building skills for deep understanding. In: D.A. Wooten & B.E. Cullinan (Eds.), *Children's literature in the reading program: Engaging young readers in the 21st century*. Newark, DE: International Literacy Association. P.83-84.

³³ Wolfenbarger, C.D., & Sipe L.R. (2007). A Unique Visual and Literary Art Form: Recent Research on Picturebooks. *Language Arts*, 84(3), 274.

³⁴ Liang, L.A. & Galda, L. (2015). Reading text and image: Building skills for deep understanding. In: D.A. Wooten & B.E. Cullinan (Eds.), *Children's literature in the reading program: Engaging young readers in the 21st century*. Newark, DE:

satura precizēšanā ir pavisam neliela. Šādu grāmatu saturs aicina pievērst uzmanību detaļām, trenēt uzmanību un atmiņu. Attēli veidoti tā, lai tos būtu iespējams skatīties neskaitāmas reizes, katru reizi atklājot kaut ko jaunu.

Piemēri: Lūsas Riphāgenas grāmata "Vieni paši mājās", Kloda Pontī "Cālēns Blēzs un Dzimiņas Dīnas forti".

2. Telpiskās bilžu grāmatas

Bilžu grāmatas ar kustīgiem attēliem var uzskatīt gan par grāmatām, gan rotaļlietām, tās spēj ieintrigēt un pārsteigt. Pirmā bērniem domātā telpisko bilžu grāmatu sērija parādījās Apvienotajā Karalistē 1765. gadā, bet 1860-tajos gados tās jau tika ražotas lielā daudzumā. Jēdziena izcelsme saistāma ar 1930-tajos gados ASV izdotu grāmatu sēriju ar kustīgiem Volta Disneja (*Walt Disney*, 1901-1966) zīmēto tēlu un pasaku varoņu attēliem.³⁵

Telpisko bilžu grāmatu saturs ir papildināts ar interaktīviem elementiem, kas rosina pieskarties, locīt, atvērt, aizvērt, spēlēt, fantazēt un domāt par attēla daudzdimensionālo struktūru. Šāda veida grāmatās, atverot vai šķirot lappusi, parādās 3D attēli, kā arī mēdz būt iespējams locīt lapas, grozīt ripas, raustīt aukliņas, un šo darbību rezultātā attēli parādās vai sakļaujas.

3. Interaktīvās grāmatas

Interaktīvo grāmatu vēsture ir cieši saistīta ar telpisko bilžu grāmatu attīstību, taču interaktīvās grāmatas piedāvā vēl lielākas iesaistīšanās iespējas. Pēc būtības arī telpiskās bilžu grāmatas ir uzskatāmas par vienu no interaktīvo grāmatu veidiem, tomēr tajās uzsvars ir uz grafisko formu, nevis spēlēm, uzdevumiem un rotaļu elementiem.³⁶

Šīs grāmatas rosina bērnu aktīvu līdzdalību un iesaistīšanos satura atklāšanā vai papildināšanā, piemēram, lokot, pāršķirot, atverot, aizverot, krāsojot, savienojot, līmējot, spēlējot grāmatas saturā iestrādātas spēles, liekot puzzles, meklējot īsto ceļu labirintos, taustot atšķirīga materiāla elementus. Mūsdienu interaktīvo grāmatu dizains un saturs tehnoloģiju attīstības, kā arī pieejamo materiālu dažādības dēļ kļuvis īpaši daudzveidīgs. Interaktīvajām grāmatām, apvienojot lasīšanu ar spēlēm un citām darbībām, raksturīga izklaidējoša un izglītojoša funkcija. Grāmatas materiāls ir būtisks interaktīvo grāmatu elements. Atšķirīgi materiāli (audums, plastmasa, papīrs, kartons) izraisa dažādas taktilās sajūtas. Īpaši aktuāli tas ir pasaules izzināšanas procesā. Konkrēti interaktīvo grāmatu piemēri doti 2. nodarbības scenārijā *Bilžu maģija: 1 attēls > 1000 vārdu*.

1.2. Skaļās lasīšanas un atstāstīšanas vieta medijpratības nodarbībās

Iepriekšējā apakšnodaļā rakstītais tieši attiecināms uz pirmo divu nodarbību scenāriju saturu. Šīs nodarbības veidotas pirmsskolas vai 1. un 2. klases skolēniem. Pārējie nodarbību scenāriji paredzēti nedaudz vecākiem bērniem – gan sākumskolas, gan pamatskolas skolēniem. Šajos scenārijos tiek izmantota skaļā lasīšana, lai ar bērniem domātās literatūras starpniecību pārrunātu noteiktus tematus. Uzsākot skaļo lasīšanu, ieteicams vispirms pārlicināties, vai klausītāji ir ērti iekārtojušies.³⁷ Šādi dzirdētais sagādā prieku, nodrošina lielāku uzmanību un klausītājiem rada sajūtu, ka viņu domas un viedoklis tiek uzklauts.

Nodarbībās, kurās tiek izmantota skaļā lasīšana, ir iespējams veiksmīgi iekļaut ar atstāstīšanu (*retelling*) saistītus uzdevumus. Tādā gadījumā pirms vai pēc skaļās lasīšanas aicina bērnus pastāstīt, ko viņi jau zina, vai atcerēties dzirdēto. Atstāstīšana liek domāt, strukturēt dzirdēto vai lasīto, izprast stāsta elementus, un rezultātā uzlabojas kopējais teksta izpratnes līmenis. Ja atstāstīšanu saista ar

International Literacy Association. P.89-91.

³⁵ Wang, X. (Ed.). (2016). *Making childhood colorful: designing books for children*. Victoria: Images Publishing. P.9.

³⁶ Turpat, 10.-11.lpp.

³⁷ Pitamika, M. (2008). *Es to protu*. Rīga: Valters un Rapa. 80.lpp.

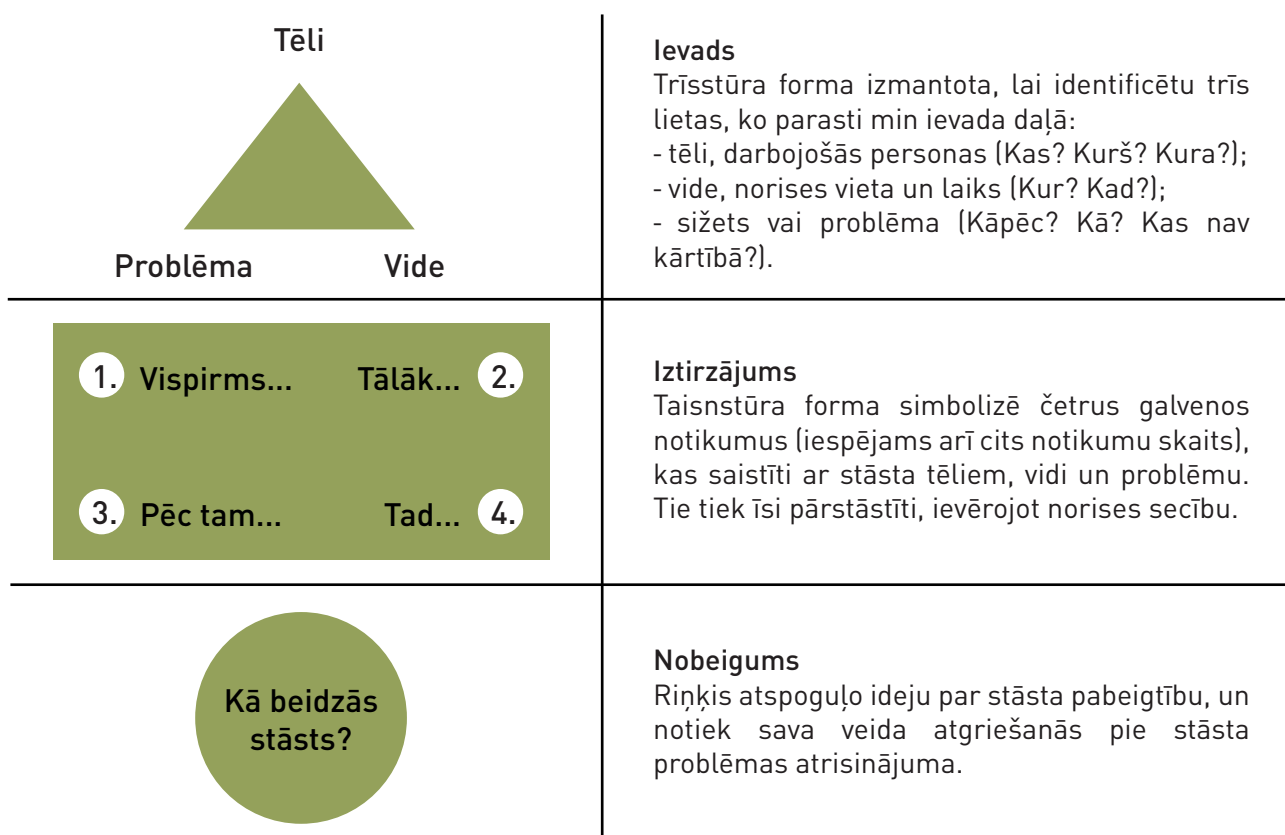
medijpratību, tad ziņas un mediju vēstījumi arī var tikt aplūkoti kā atstāstījums. Visticamāk, uz klausot vairāku skolēnu versijas, izrādīsies, ka vienu un to pašu stāstu iespējams atstāstīt ļoti dažādi, parādās arī katra unikālais skatupunkts un pieredze: vārdu izvēle, teikumu forma, akcenti saturā u.tml.

Atstāstīšanai iespējamās dažādas formas, biežākās ir rakstiskā vai mutiskā atstāstīšana.³⁸ Viens no formas izvēli noteicošiem faktoriem ir dalībnieku vecums – jaunākajām vecuma grupām daudz piemērotāka ir mutiskā atstāstīšana, kas veiksmīgi var tikt izmantota, arī strādājot ar vecāku auditoriju, piemēram, pamatskolēniem. Vēl viens no faktoriem, kam jāpievērš uzmanība, ir teksta saturs.

Lai atvieglotu, strukturētu un padarītu interesantāku atstāstīšanas procesu, var izmantot kādu no šīm metodēm: Figūru karte (*Shape-Go Map*), Stāstu cimdiņš (*Story Glove*) vai Stāstu māja (*Story House*).

1. Figūru karte

Šīs metodes klasisko versiju veido trīs figūru shēma, kurā trīsstūris, taisnstūris un riņķis simbolizē ievadu, iztīrājumu un nobeigumu (sk. 1. pielikumu).^{39,40} Jaunākajām vecuma grupām katru figūru var iekrāsot pēc līdzības ar luksoforu: sarkanā, dzeltenā un zaļā krāsā. Figūru karti var brīvi papildināt ar citiem elementiem, piemēram, sirds figūru, kas norāda uz lasītāja vai klausītāja personiskajām attiecībām ar stāstu, mīļāko notikumu vai tēlu.

Figūru karte⁴¹

³⁸ Rog, L.J. (2003). *Guided Reading Basics: organizing, managing, and implementing a balanced literacy program in K-3*. Markham, Ontario: Pembroke Publishers Limited. P.123-124.

³⁹ Benson, V., & Cummins, C. (2000). *The power of retelling: Developmental steps for building comprehension*. Bothell: Wright Group.

⁴⁰ Rog, L.J. (2012). *Guiding readers: making the most of the 18-minute guided reading lesson*. Ottawa: Pembroke Publishing. P.53.-54., 68.

2. Stāstu cimdiņš

Atstāstīšanas veicināšanas palīg līdzeklis, ko iespējams vienkārši izgatavot, ņemot jau gatavu pirkstainu cimdus un uz tā katra pirksta uzzīmējot noteiktu simbolu – stāsta elementu vai jautājumus, piemēram:

-Kurš? Kur? Ko? Kad? Kāpēc? vai Kāds..., Gribēja..., Bet..., Tā..., Tad... u.tml.

Var aicināt pastāstīt par:

- kādu no tēliem,
- notikumu vietu,
- kādu, kādiem būtiskiem notikumiem,
- savu mīļāko stāsta daļu,
- nobeigumu.

Līdzīgā veidā var izmantot arī metamo kauliņu, uz kura katras skaldnes uzrakstīti rosinoši jautājumi. Ja bērni uzmet skaldni ar jautājumu, kas jau ir bijis, viņi iepriekš teikto papildina vai atklāj kādu vēl neminētu detaļu.

3. Stāstu māja

Vēl viena no metodēm, kas piemērota daiļliteratūras tekstu atstāstīšanai un izmantojama, strādājot ar bērniem, kuri apguvuši lasītprasmi, ir Stāstu māja. 2. pielikumā pieejams lielāks mājas šablons, ko var izmantot šādi: izgriež lodziņus, otrā pusē pielīmē baltu vai krāsainu lapu, un katrā atveramajā lodziņā skolēni ieraksta atbildes uz jautājumiem par stāsta sižetu.

Stāstu māja⁴²

⁴¹ Rog, L.J. (2012). *Guiding readers: making the most of the 18-minute guided reading lesson*. Ottawa: Pembroke Publishing. P.68.

⁴² Turpat, 69.lpp.

2. daļa. Nodarbību scenāriju piemēri

Nodarbības pirmsskolas un sākumskolas vecuma bērniem veidotas kā sarunas, kas ietver rotaļnodarbību elementus, jo vissvarīgākais un, iespējams, vienkāršākais veids, kā palīdzēt attīstīt bērnu valodas prasmi, ir dot viņiem daudz iespēju klausīties un runāt pašiem.⁴³ Visu piedāvāto nodarbību scenāriju saturs aicina domāt, atbildēt, uzdot jautājumus, pievērst uzmanību detaļām. Šie elementi ir būtiski rakstpratības, sistemātiskas kritiskās domāšanas, satura izpratnes, kā arī teksta un vizuālizpratnes veicināšanā.

Pieeja, kas izmantota, izstrādājot nodarbību scenārijus, sakņojas pārlicībā, ka mēs nevis lasām grāmatas bērniem, bet lasām grāmatas kopā ar bērniem, atļaujot viņiem iesaistīties sarunā ne tikai pirms un pēc grāmatas lasīšanas, bet arī lasīšanas laikā. Bērni aktīvi piedalās, pastāstot, ko redz un dzird, un, atbildot uz atvērtā tipa jautājumiem, par to, kas ieraugāms attēlos. Pamudināšanai var izmantot tipiskus jautājumus:

- Kas šeit notiek?
- Kas no redzētā liek tā domāt?
- Ko vēl mēs varam te ieraudzīt?⁴⁴

Šādi tiek panākta papildus interese, noturēta uzmanība, veicināta saruna, attīstīta mākslinieciskā izjūta un kritiskās domāšanas prasmes.

Iepriekš minētais tieši sasaucas ar pieeju, ko sauc par dialogisko lasīšanu (*dialogic reading*), arī – dialoga sarunu, interaktīvo lasīšanu vai aktīvo lasīšanu.⁴⁵ Piemēram, lasīšanas pētnieks Grovers Dž. (Rass) Vaithērsts (*Grover J. (Russ) Whitehurst*) piedāvā konstruktīvas sadarbības modeli un ar tā starpniecību skaidro, ko nozīmē dialogiskā lasīšana. Modelis paredz, ka pieaugušais, lai iesaistītu bērnu sarunā par grāmatu, uzdod jau iepriekš izdomātus atvērtos jautājumus, kā arī izdomā vēl citus papildus jautājumus, kas tieši izriet no satura un ļauj izvērst bērna teikto. Modeļa pamatā ir noteikta secība, ko izsaka abreviatūra ANIA (angliski PEER – *prompt, evaluate, expand, repeat*). Tādējādi pieaugušais:

- A – aicina bērnu pateikt kaut ko par grāmatu;
- N – novērtē bērna atbildi;
- I – izvērš bērna atbildi, to pārfrāzējot un papildinot;
- A – atkārtο aicinājumu, lai pārlicēcinātos, ka bērns, papildinot atbildes, ir mācījies.⁴⁶

Dažos nodarbību scenārijos apzināti iekļautas pasakas, jo pasaku izmantošana ir piemērota kritiskās domāšanas prasmju veicināšanai. Pasakām, kā folkloras un literatūras žanram, ir sena vēsture. Tām laika gaitā apzināti vai neapzināti radušās atšķirīgas versijas, ko iespējams dažādi interpretēt un salīdzināt. Prasmes salīdzināt, saskatīt kopīgo un atšķirīgo ir būtiskas un nepieciešamas ļoti daudzu lēmumu pieņemšanai, t.sk. mediju satura izvērtēšanai.

⁴³ Rog, L.J. (2011). *Read, Write, Play, Learn: Literacy Instruction in Today's Kindergarten*. Newark, New Jersey : International Reading Association. P.50.

⁴⁴ Lambert, M.D., & Eric Carle Museum of Picture Book Art. (2015). *Reading picture books with children: How to shake up storytime and get kids talking about what they see*. Watertown, MA: Charlesbridge. P.XIX.

⁴⁵ Malcuit, G., Pomerleau, A., & Séguin, R. (2007). *Aktīvās lasīšanas iespēju programmas (ALI programmas): Interaktīvas lasīšanas darbības*. Rīga: Bērnu un ģimenes lietu ministrija. 7.-8.lpp.

⁴⁶ Whitehurst, G.J. (1992/2017). *Dialogic reading: An effective way to read to preschoolers*. Retrieved from <http://www.readingrockets.org/article/dialogic-reading-effective-way-read-preschoolers>

Kas lācītim GRĀMATAI vēderā? Izzini grāmatas sastāvdaļas

APRAKSTS

<i>Nodarbības mērķis:</i>	iepazīt grāmatas galvenos elementus un nostiprināt jautāšanas prasmes
<i>Iepazīstamā terminoloģija:</i>	vāki, apvāks, autors, nosaukums, anotācija, atsauksmes, muguriņa, lappuses, titullapa, mākslinieks, ilustrāciju autors, ilustrators, tulkotājs, izdevējs, izdošanas gads, satura rādītājs, nodaļas, lappušu numuri, attēli, ilustrācijas, teksts
<i>Nepieciešamie mācību līdzekļi:</i>	rotaļu lācītis (vai cita rotaļlieta), grāmatas
<i>Vecuma grupa:</i>	pirmsskolas vecuma bērni (sagatavošanas grupas), sākumskolas skolēni

Ievads. Nodarbības sākumā lūdzam bērniem pastāstīt, no kā sastāv mūsu ķermenis. Pēc tam parādām rotaļu lācīti (vai citu rotaļlietu) un jautājam, no kā sastāv lācītis. Piemēram:

LĀCĪTIM IR GALVA, ROKAS, KĀJAS, KAS VĒL TAM IR?

Tālāk sarunu var turpināt ar jautājumiem:

BET VAI MĒS ŠODIEN RUNĀSIM PAR LĀCĪTI? PAR KO MĒS RUNĀSIM?

Paņemam rokās grāmatu un tālāk jautājam jau par grāmatu:

KAS TAS IR? NO KĀ SASTĀV GRĀMATĀ?

Vāks	Runājot līdzībās, vāks ir kā grāmatas āda. Agrākos laikos grāmatu vākus nereti izgatavoja no ādas. Mūsdienu grāmatām ir raksturīgi papīra vāki. Tos iedala – cietie un mīkstie vāki. Jautājums: <i>KĀ TU DOMĀ, KURI VARĒTU BŪT IZTURĪGĀKI?</i> Lai pasargātu grāmatas iekšējās lapas, kā arī grāmatu būtu ērtāk turēt rokās un uzglabāt, parasti papīrs vai materiāls, kas izmantots grāmatas vākam, ir biezāks nekā grāmatas lappusēm. <i>KĀPĒC GRĀMATĀI IR VAJADZĪGI VĀKI?</i> <i>VAI GRĀMATAS VĀKS UN LAPPUSES IR VIENĀDI BIEZAS, IZGATAVOTAS NO TĀ PAŠA MATERIĀLA? KĀPĒC IR ATŠKIRĪBAS?</i> <i>KAS UZZĪMĒTS UZ VĀKA?⁴⁷ PAR KO VARĒTU BŪT ŠĪ GRĀMATĀ?</i> <i>KĀ SAUC CILVĒKU, KURŠ UZZĪMĒJIS TO, KAS REDZAMS UZ GRĀMATAS VĀKA, UN RADĪJIS ARĪ CITUS ATTĒLUS?</i> <i>KAS IR RAKSTĪTS UZ VĀKA?</i> <i>KĀ SAUC CILVĒKU, KURŠ IR IZDOMĀJIS UN UZRAKSTĪJIS TO, KAS IR GRĀMATĀ?</i> <i>SKAITĪSIM, CIK VĀKU IR GRĀMATĀ!</i> – Pirmais vāks, otrais vāks, trešais vāks, ceturtais vāks.
Apvāks	<i>VAI GRĀMATĀI IR APVĀKS? KĀPĒC TAS IR VAJADZĪGS?</i> Piemērs: leva Samauska "Kā uzburt sniegu" <i>KAS IR ATTĒLOTS UZ GRĀMATAS APVĀKA, VAI TAS IR VIENĀDS AR VĀKU?</i>
Lappuses	<i>NO KĀ SASTĀV GRĀMATĀ?</i> <i>KĀ VAR ZINĀT, CIK GRĀMATĀ IR LAPPUŠU?</i>

⁴⁷ Izpētīts, ka tipiskākie bērnu grāmatu vāku ilustrāciju elementi ir figūras, dzīvnieki, karikatūras, ainavas, augi. Izmantotais avots: Wang, X. (Ed.). (2016). *Making childhood colorful: designing books for children*. Victoria: Images Publishing. P.18.

Titullapa	<i>KURA IR GRĀMATAS PATI PIRMĀ LAPPUSE?</i> <i>KĀ SAUC GRĀMATAS PIRMO LAPPUSI?</i> <i>KAS RAKSTĪTS GRĀMATAS TITULLAPĀ?</i> <i>KUR VAR REDZĒT, KAD GRĀMATA "DZIMUSI", CIK TAI GADU?</i> Titullapā vēl var izlasīt, kā grāmatu sauc (nosaukums) un kas to ir radījis. <i>KAS RADA GRĀMATU?</i> Vēlams pārrunāt, kas ir autors, mākslinieks, tulkotājs, izdevējs.
Ilustrācijas	<i>CIK LIELA LOMA GRĀMATĀ IR ATVĒLĒTA ATTĒLIEM?</i> <i>KĀ VEIDOTI ATTĒLI?</i> (Gleznoti, zīmēti, izgriezti, līmēti, izgredti, atlieti, digitāli radīti u.tml.) <i>KĀDI MATERIĀLI VARĒTU BŪT IZMANTOTI ATTĒLU RADĪŠANAI?</i> <i>VAI VISIEM ATTĒLIEM IR KAUT KAS KOPĒJS, KAS?</i> Bērnu grāmatu mākslinieki parasti izmanto noteiktas krāsas, kas rada asociācijas atbilstoši grāmatas saturam un noskaņai. Ilustrācijām izmantoto krāsu apspriešana ir viens no vienkāršākajiem veidiem, kā veicināt bērnu izpratni par grāmatas sižetu un notikumu attīstību.⁴⁸ Veiksmīgs piemērs šādai sarunai ir grāmata "Puika, kas zīmēja kaķus: pēc japāņu pasakas motīviem" ar Anitas Kreituses ilustrācijām. <i>KĀDAS KRĀSAS IR IZMANTOTAS VISVAIRĀK?</i> <i>KĀDU NOSKAŅU RADA ATTĒLI?</i> <i>KAS ATTĒLOTS ILUSTRĀCIJĀS?</i> Bērniem var uzdot sameklēt grāmatā vāka attēlu, pēc tam pārrunāt, kāpēc, viņuprāt, tieši šis attēls ir izmantots vāka noformējumam. Var aicināt izteikt ierosinājumus, kurš cits attēls vēl varētu būtu piemērots novietošanai uz grāmatas vāka un kāpēc: <i>VAI GRĀMATĀ IR ILUSTRĀCIJA, KAS REDZAMA UZ VĀKA? ATRODIET TO GRĀMATĀ!</i>
Teksts	<i>CIK LIELA LOMA GRĀMATĀ ATVĒLĒTA BURTĒM?</i> <i>KĀ SAUC TO GRĀMATAS SATURU, KAS UZRAKSTĪTS AR BURTĒM?</i> Ja nodarbības beigās paredzēta kopīga skaļā lasīšana, pie nākamajiem jautājumiem, kas saistīti ar teksta un attēla mijiedarbības iespējām, var atgriezties nodarbības beigās (sk. vairāk 1.1. apakšnodaļas Bilžu grāmata un bērnu grāmatu dizains sadaļu Bilžu grāmatas). <i>VAI ILUSTRĀCIJAS ATSPoguļo TO PAŠU, KAS RAKSTĪTS TEKSTĀ?</i> <i>KĀDAS IR ATŠKIRĪBAS?</i> <i>CIK VEIKSMĪGI TEKSTS SAVIJAS KOPĀ AR ILUSTRĀCIJĀM?</i> <i>VAI ŠIE ABI ELEMENTI VEICINA SATURA PILNĪGĀKU UZTVERŠANU?</i> Jautājumi, vērojot ilustrācijas: <i>KAS VARĒTU NOTIKT TĀLĀK? KAS PAR TO LIECINA?</i> <i>KĀ JŪS ZINĀJĀT, KAS NOTIKS TĀLĀK? KAS UZ TO NORĀDĪJA?</i> Lai gan cilvēka acis labāk uztver gaišus burtus uz tumša fona, grāmatās parasti burti ir tumši (visbiežāk - melni), bet fons – gaišs. <i>KĀDĀ KRĀSĀ PARASTI GRĀMATĀS IR BURTI, LAPAS? KĀPĒC?</i> <i>VAI ZINĀT KĀDU GRĀMATU AR CITU KRĀSU BURTĒM UN LAPĀM?</i> Piemērs: Jura Zvirgzdiņa grāmata "Miega pasaka" – balti burti uz melna fona.
Satura rādītājs	<i>KUR VAR REDZĒT, KĀ SAUC GRĀMATAS DAĻAS, NODAĻAS?</i> <i>KĀ VAR NOSKAIDROT, KURĀ LAPPUSĒ SĀKAS KATRA NODAĻA?</i>

⁴⁸ Liang, L.A. & Galda, L. (2015). Reading text and image: Building skills for deep understanding. In: D.A. Wooten & B.E. Cullinan (Eds.), *Children's literature in the reading program: Engaging young readers in the 21st century*. Newark, DE: International Literacy Association. P.86.

Burtveidols, šrifts, fonts	Visbiežāk informācijas sniegšanai tiek izmantoti burti, zīmes, simboli, attēli. Tekstu lasīt un izprast palīdz izcēlumi, teikumu kārtojums rindkopās, krāsu izmantojums u.c. elementi. Ir grāmatas, kurās īpaši uzsvērts un doti norādījumi, kā lasīt vienotā stilā noformētu tekstu, piemēram: treknrakstu, slīprakstu. Piemērs: Kārļa Jūhana Forsēna-Ērlina grāmata "Trusītis, kurš ļoti gribēja aizmigt: pasaka, kas bērniem palīdz aizmigt". Būtiska loma ir arī izmantotajam burtu lielumam un stilam – burtveidolam, šriftam, fontam (sk., piemēram, Britas Tekentrupas "Laika noskaņas", levas Samauskas "Kad aizmūk B un iemīlas Z", Leldes Stumbres "Pūcīte ar zeltainajām acīm"). Mūsdienu izdevējdarbības praksē pieņemts, ka teksta attēlošanai tiek izmantots viens līdz divi dažādi burtveidoli. Tomēr starp bērnu grāmatām ik pa laikam parādās izņēmumi, kur izmantots plašāks burtveidolu klāsts. Piemērs: Juris Zvirgzdiņš "Ko nolaupīja gaisa balons jeb Tobias, Paulīne un kaķis ceļo uz Spāniju". <i>VAI VISS TEKSTS IR NOFORMĒTS VIENĀDI?</i> <i>VAI VARAT SASKATĪT KĀDAS ATŠKIRĪBAS? KĀPĒC, TAVUPRĀT, TĀS IR IEVIESTAS?</i> <i>CIK DAŽĀDUS BURTU STILUS VARI ATRAST?</i> Nereti ilustratori rada paši savus burtu stilus vai ar ilustrāciju starpniecību ne tikai sekmē interesi par grāmatu, bet arī veicina alfabēta un burtu apguvi. Piemērs: Ruta Svaža, Gusts Linkevičs "Burtu pasakas" <i>KĀDA IR ILUSTRATORA IECERE, VEIDOJOT BURTU ILUSTRĀCIJAS?</i> <i>KĀDUS VĀRDUS, KAS SĀKAS AR KONKRĒTO BURTU, VARI NOSAUKT?</i>
Muguriņa	<i>KĀ SAUC ŠO GRĀMATAS ELEMENTU?</i> <i>KAS IR ATTĒLOTS, RAKSTĪTS UZ GRĀMATAS MUGURINĀS, KĀPĒC?</i>
Iesienmala, papildus atkāpe no lappušu malām iesiešanai	<i>KĀ GRĀMATAS LAPAS TURAS KOPĀ?</i> <i>KĀPĒC, ATVEROT VAĻĀ GRĀMATU, VIDŪ IR NEAIZPILDĪTA VIETA?</i> <i>KUR VĒL VAR IERAUDZĪT LĪDZĪGUS TUKŠUMUS?</i>
Anotācija	Anotācija ir īss grāmatas apraksts, lai lasītājs zinātu, par ko grāmatā vēstīts. Parasti anotācija raisa interesi grāmatu izlasīt, neatklājot pārāk daudz par grāmatas saturu. Bieži anotācija atrodas uz grāmatas ceturtā vāka. Vēl uz ceturtā vāka mēdz būt informācija, ko par šo grāmatu domā tie, kuri to jau ir izlasījuši, – tās ir atsauksmes. Izdevējs uz grāmatas vāka vienmēr liek tikai pozitīvās atsauksmes. <i>KĀ SAUC TEKSTU, KAS PIEEJAMS UZ GRĀMATAS CETURTĀ VĀKA?</i> <i>VAI ŠĀDA ANOTĀCIJA RADA VĒLMI IZLASĪT VISU GRĀMATU, KĀPĒC?</i> <i>VAI IR IEKĻAUTI CITU VIEDOKLI PAR ŠO GRĀMATU – ATSAUKSMES?</i> <i>KĀPĒC UZ CETURTĀ VĀKA VIENMĒR VAR LASĪT TIKAI POZITĪVAS ATSAUKSMES?</i> <i>VAI JUMS PATĪK IZTEIKT SAVU VIEDOKLI PAR LASĪTO? KUR UN KĀ JŪS TO DARĀT?</i>

Noslēgums. Tiek izdalītas baltas lapas, bērni veido savas grāmatas vāku vai apvāku.

Grāmatas vāks parasti satur:

- autora vārdu un uzvārdu; tas var būt arī izdomāts, šādā gadījumā to sauc par pseidonīmu – pieņemto vārdu;
- grāmatas nosaukumu, kas parasti ir viegli pamanāms;
- ilustrāciju vai vairākas ilustrācijas, kas atspoguļo grāmatas saturu un noskaņu.

Ja tiek veidots apvāks, tad papildus autora vārdam un uzvārdam, nosaukumam un ilustrācijām uz apvāka vēl var būt šādi elementi:

- anotācija, kas rada interesi par grāmatu, bet neatklāj pārāk daudz par grāmatas saturu;
- atsauksmes par grāmatu.

Bilžu maģija: 1 attēls > 1000 vārdu

APRAKSTS

Nodarbības mērķis:	atklāt bērnu grāmatu daudzveidību, nostiprināt jautāšanas, sistemātiskas domāšanas prasmes, kā arī veicināt bērnu vizuālizācijas attīstību, aicināt aizdomāties par attēla vai bildes atbilstību realitātei
Iepazīstamā terminoloģija:	grāmatas forma un izmērs, bilžu grāmatas, telpiskās bilžu grāmatas, interaktīvās grāmatas
Nepieciešamie mācību līdzekļi:	dažāda izmēra un formas grāmatas, bilžu grāmatas, telpiskās bilžu grāmatas, interaktīvās grāmatas
Vecuma grupa:	pirmsskolas un sākumskolas vecuma bērni

Ievads. Nodarbību var sākt ar jautājumu:

KĀ ATŠKIRAS GRĀMATAS?

Forma, izmērs	Sākumā parāda bērniem klasiskas formas un izmēra grāmatas: <i>KĀDA IR GRĀMATAS FORMA? KĀDU FIGŪRU TĀ ATGĀDINA?</i> Lielākoties grāmatām ir taisnstūra forma, tās novietojums ir vertikāls (portrets) vai horizontāls (ainava). Tad demonstrē neierasta izmēra (lielu vai mazu, šauru vai platu) grāmatu. <i>KĀDA IZMĒRA GRĀMATAS ESAT PIERADUŠI REDZĒT?</i> <i>VAI ŠĪ IR TĀDA LIELUMA GRĀMATA, PIE KĀDĀM ESAT PIERADUŠI?</i> Visbiežāk bilžu grāmatu izmērs ir lielāks nekā grāmatām, kuru saturu galvenokārt veido teksts. Iemesls – bilžu grāmatas ir domātas kopīgai lasīšanai, skatīšanai, rādīšanai. Neierasts grāmatas izmērs ir iemesls sarunai, lai padomātu, kāpēc tas tāds varētu būt izvēlēts. Ja, piemēram, grāmata ir šaura un gara, tā ir īpaši piemērota torņu, debesskrāpju, žirafu u.tml. formu attēlošanai. Nodarbībā ar bērniem var apspriest un salīdzināt vertikāla un horizontāla novietojuma grāmatas. Piemērs: Erika Karla grāmata “Ēdelīgais kāpuriņš”, kurai ir horizontāls novietojums, jo tādējādi tā pielāgojas galvenā varoņa – kāpuriņa – aprisēm. Turpina ar neparastākas formas grāmatām vai grāmatām, kurās lapas nav jāšķir, bet, piemēram, jāloka. <i>KĀDA IR GRĀMATAS FORMA? KO TĀ ATGĀDINA?</i> Turpinājumā ar konkrētu piemēru palīdzību pievēršas apakšnodaļā Bilžu grāmata un bērnu grāmatu dizains izdalītajiem grāmatu veidiem: bilžu grāmatas, telpiskās bilžu grāmatas un interaktīvās grāmatas.
Bilžu grāmatas	<i>KAS VARĒTU BŪT VISRAKSTURĪGĀKAIS BILŽU GRĀMATĀM?</i> Pastāsta, ka šajās grāmatās noteikti ir attēli un tie bieži vien ir galvenais grāmatas elements. Bilžu grāmatas varētu būt pašas pirmās grāmatas, ar ko bērni ir iepazinušies, jo tās vajadzētu piedāvāt jau zīdaiņa vecumā. Turklāt tieši bērni mēdz būt rūpīgākie un prasmīgākie bilžu grāmatu lasītāji, jo pamana pat vissīkākās nianšes. Katra bilžu grāmatas lappuse ir iemesls sarunai un paver iespējas uzdot daudz jautājumu. <i>VAI JUMS IR SAVAS MĪĻĀKĀS BILŽU GRĀMATAS? KURAS TĀS IR? KĀPĒC?</i> Turpinājumā iepazīstina ar savām mīļākajām bilžu grāmatām vai demonstrē

	grāmatas, kas saistītas ar kādu tēmu, piemēram, apskata mākslas grāmatu sērijas "Mazā Mula pēta" grāmatas. Lai atklātu bilžu grāmatu daudzveidību, nodarbības laikā ar konkrētiem piemēriem tiek parādīta šāda veida grāmatu dažādība. Apskatot bilžu grāmatas, nodarbībā var iekļaut arī grāmatu piemērus, kas ļauj pārliedzināties par atšķirībām attēlu un teksta mijiedarbībā (sīkāk apskatīti 1.1. apakšnodaļas <i>Bilžu grāmata un bērnu grāmatu dizains sadaļā Bilžu grāmatas</i>), kā arī pārrunāt jautājumus, kas attiecas uz grāmatu ilustrācijām, tekstu, burtveidolu saskaņā ar nodarbības <i>Kas lācītim GRĀMATAI vēderā?</i> plānu.
Telpiskās bilžu grāmatas	Pirms telpisko bilžu grāmatu apskatīšanas bērnus aicina minēt: <i>KAS VARĒTU BŪT NOSLĒPTS ŠAJĀS GRĀMATĀS?</i>
Interaktīvās grāmatas	Bērniem parāda un piedāvā aptaustīt, apskatīt dažāda materiāla – papīra, kartona, auduma, plastmasas – grāmatas, arī grāmatas, kas satur tajās iestrādātas atšķirīgas faktūras, skaņas, vizuālos efektus (spoguļi, lēcas, luminiscējošas krāsas, caurspīdīgi elementi, atverami lodziņi utt.). <i>NO KĀ VEIDOTA GRĀMATA?</i> <i>KO VAR SAJUST?</i> <i>VAI TAS IR MĪKSTS, CIETS, RAUPJŠ, MAIGS, GLUDS, AR IZTEIKTU TEKSTŪRU, RELJEFU?</i> <i>VAI TAS SMARŽO, SKAN...?</i> <i>KAS ŠAJĀ GRĀMATĀ IR INTERESANTS?</i> Pastāsta, ka šāda veida grāmatas sauc par interaktīvajām grāmatām. Šo grāmatu kategorijā ietilpst arī grāmatas, kas rosina bērnu līdzdalību. Piemēri: - Grāmatas, kas, pāršķirot kartītes, ļauj veidot jaunus stāstus, tām raksturīgs spirālīesējums (Indra Sproģe "Miljons", "Draiskās pasakas"). - Grāmatas ar labirintiem (Romana Romanišina un Andrijs Lesivs "Zvaigznes un magoņu sēkliņas", Kristīne Jacino "Kur rodas milti"). - Grāmatas ar puzzle ("Mana dzīvnieku pužļu grāmata", "Draugi: saliec attēlus!"). - Grāmatas ar saturā iestrādātām spēlēm ("Iepazīsti dzīvniekus", Ketrīna Lodža "Meklēsim Mimī! Mājās"). - Grāmatas kā spēles (Anna Nilsena "Mākslas darbu viltojumu detektīvs", Nikola Raikovs "Mazā mežgariņa lielais piedzīvojums").
Vēstījumi bilžu grāmatās un realitāte	Daudzas bilžu grāmatas ir piemērotas sarunai par to, ka ne viss, ko mēs redzam, atbilst realitātei un to var pieņemt kā patiesību. Piemēram: -realitātei neatbilstošas krāsas; -runājoši dzīvnieki, kuri pārvietojas uz divām kājām; -izdomāti tēli. Pēc sarunas kopā ar bērniem var izšķīstīt Helenas Haraštovas interaktīvo grāmatu "Es no tumsas nebaidos", kas uzskatāmi parāda, ka redzētais, īpaši, ja mēs esam konkrētu emociju varā (šajā gadījumā tās ir bailes) – var atšķirties no reālā.

Noslēgums. Bērniem tiek dota izvēle, kuru no apskatītajām grāmatām viņi vēlētos vēlreiz kopīgi izlasīt, izskatīt. Var arī piedāvāt iejusties ilustratoru lomā un uzzīmēt kaut ko saistībā ar nodarbības tēmu vai radīt kādu zīmējumu savai bilžu grāmatai.

Runā, ka...: baumas un pārpratumi. Māras Cielēnas pasakas “Apaļš, dzeltens, liels” piemērs

APRAKSTS

<i>Nodarbības mērķis:</i>	mudināt aizdomāties par nepieciešamību uzmanīgi klausīties, jautāt un precizēt informāciju, lai izvairītos no pārpratumiem
<i>Iepazīstamā terminoloģija:</i>	baumas, pārpratumi, priekšstati
<i>Nepieciešamie mācību līdzekļi:</i>	Māras Cielēnas literārā pasaka “Apaļš, dzeltens, liels”
<i>Vecuma grupa:</i>	sākumskolas vecuma bērni

Ievads. Nodarbības sākumā, kā piemēru, izmantojot literāro pasaku “Apaļš, dzeltens, liels”, apspriež grāmatas galvenās sastāvdaļas (sk. nodarbības *Kas lācītim GRĀMATAI vēderā?* plānu). Var vērst bērnu uzmanību, ka grāmatas teksts ir piemērots tiem, kuri paši jau ir iemācījušies lasīt, jo teksts ir iespiests ar lielajiem drukātajiem burtiem. Apskatot grāmatas dizainu, apspriež autores un mākslinieces ideju stāsta varoņu teikto parādīt komiksa veidā. Lūdz bērniem pastāstīt, kas ir komikss un kādus komiksu varoņus viņi zina.

Skaļā lasīšana ar papildus uzdevumiem	Informē bērnus, ka notiks skaļā lasīšana, un aicina uzmanīgi klausīties stāstu. Lai papildus akcentētu uzmanīgas klausīšanās nozīmi un skaļo lasīšanu padarītu jautrāku, ieteicams izmantot papildus uzdevumus. Piemēram, kustīgā lasīšana – pirms lasīšanas sākuma, izvēlas vienu vai vairākus vārdus, ko dzirdot (jebkurā locījumā), jāveic kādas noteiktas darbības: jāpieceļas, jāsasit plaukstas, jāmainās vietām, jāizsaucas vai tml.: <i>Es lasīšu stāstu, bet tad, kad dzirdēsiet vārdu APAĻŠ jebkurā locījumā (apaļa, apaļo, apaļai u.tml.), jums jāpieceļas kājās un atkal jāapsēžas.</i>
Izlasītā apspriešana	Kopā ar bērniem pārrunā tikko lasīto: <i>KO JŪS ATCERATIES NO DZIRDĒTĀ?</i> Ja bērni nav snieguši atbildes uz sekojošajiem jautājumiem, tos kopīgi pārrunā: <i>KAD NAKTSTAUROŠĀ FĒLIKSS SARUNĀJA SATIKTIES AR SKUDRIŅU AGATI?</i> – Pirmajā pilnmēness vakarā. <i>KUR SKUDRIŅA AGATE GRIBĒJA SAGAITĒT NAKTSTAUROŠU?</i> – Dārzā, pie ķirbja. <i>KĀPĒC SKUDRIŅA GAIDĪJA SAVU DRAUGU PIE ĶIRBJA?</i> – Jo domāja, ka tas ir pilnmēness. <i>KĀ SKUDRU MAMMA AGATEI PASTĀSTĪJA, KAS IR PILNMĒNESS?</i> – Apaļa, dzeltena, liela, mirdzoša bumba. <i>KAS VĒL VARĒTU ATBILST RAKSTUROJUMAM “APAĻA, DZELTENA, LIELA, MIRDZOŠA BUMBA”?</i> – Saule, melone, lampa, olas dzeltenums... <i>KĀPĒC RADĀS PĀRPRATUMS, UN SKUDRIŅA GAIDĪJA DRAUGU PIE ĶIRBJA?</i> – Jo abiem nebija laika garākai sarunai, un mamma, raksturojot pilnmēnesi, to aprakstīja tā, ka varēja sajaukt ar ķirbi. Savukārt skudriņa mammai neizstāstīja, kāpēc viņai jāzina, kas ir pilnmēness. <i>KĀ JŪS SKUDRIŅAI AGATEI PASKAIDROTU, KAS IR PILNMĒNESS, LAI VIŅA ZINĀTU, KAD UN KUR SATIKT SAVU DRAUGU?</i> Atgriezīsimies pie tā, kā jūs klausījāties pasaku: <i>VAI KĀJĀS CELŠANĀS, DZIRDOT VĀRDU “APAĻŠ”, NETRAUCĒJA UZTVERT SATURU?</i> <i>VAI VAIRĀKU LIETU UN DARBU APVIEŅOŠANA VARĒTU BŪT IEMESLS KĀDIEM</i>

	PĀRPRATUMIEM?
Baumu un pārpratumu izcelsme	Tālāk pārrunā, kas ir baumas un pārpratumi, kā tie rodas un kas notiek, ja katrs domā kaut ko citu, jo trūkst precīzas informācijas. Atsaucoties uz pasakas sižetu, ar bērniem apspriež to, cik svarīgi ir: -kārtīgi, nesteidzīgi izrunāties; -izstāstīt un pajautāt, kāpēc tiek uzdots konkrētais jautājums; -uzdot jautājumus; -atbildēt tā, lai pēc iespējas vairāk novērstu baumu un pārpratumu rašanos.
Personīgās pieredzes pārrunāšana	Bērnus aicina atcerēties un pastāstīt par tādiem notikumiem, kad kaut kas ticis pārprasts vai tikusi izplatīta nepatiesa informācija. LŪDZU, PASTĀSTIET PAR KĀDU GADĪJUMU NO SAVAS PIEREDZES, KAD RADĀS KĀDS PĀRPRATUMS? KAS BŪTU ĻĀVIS IZVAIRĪTIES NO ŠĪ PĀRPRATUMA?

Noslēgums. Nodarbības beigās izspēlē "klusos telefonus".

Līdzīgā veidā, lai apspriestu baumu un pārpratumu rašanos, nodarbībā var izmantot citus literāros darbus.

Piemēri:

Helēnas Dokertijas stāsts "Grāmatčiepējs" ļauj pārrunāt baumu izplatīšanos, priekšstatu veidošanos, uzdrīkstēšanos un iemeslus, kas kādam likuši rīkoties nepareizi.

Pasauleslavenajā Džūlijas Donaldsones un Aksela Šeflera grāmatā "Bubulis un Bubulēns" apvienotas divas pasakas, kurās atklājas, kā ar atjautību, drosmi un izdomu var izplatīt baumas un panākt sev labvēlīgu notikumu norisi. Grāmatas piemēru arī var izmantot, lai demonstrētu, ka vienu un to pašu lietu var saukt dažādi – grāmatas pirmais izdevums, kas sastēja tikai no vienas pasakas, saucās "Lāčradzis". Tāpat sauca arī galveno varoni, kurš otrajā, paplašinātajā izdevumā pārdēvēts par Bubuli. Viens no iemesliem – vārds Bubulis bērniem ir vieglāk izrunājams nekā *Lāčradzis*.

4. scenārijs

DOMĀ, lūdzu! Mediji un mediju vēstījumi. Pasakas "Trīs sivēntiņi un vilks" piemērs

APRAKSTS	
<i>Nodarbības mērķi:</i>	-trenēt atstāstīšanas prasmes -pārrunājot un salīdzinot atšķirīgas pasakas versijas, rosināt aizdomāties par viedokļu dažādību un subjektivitāti, mediju daudzveidību, viltus ziņām -pievērst uzmanību katras iesaistītās puses argumentācijai, tās ticamībai, kā arī salīdzināt kopīgo un atšķirīgo dažādos vēstījumos
<i>Iepazīstamā terminoloģija:</i>	viltus ziņas, subjektivitāte, mediji, mediju vēstījumi, intervija
<i>Nepieciešamās priekšzināšanas:</i>	pasaku "Trīs sivēntiņi un vilks" un Džona Ščeškas (<i>Jon Scieszka</i>) "Trīs sivēntiņu patiesais stāsts" (<i>The true story of the 3 little pigs</i>) sižeta pārzināšana
<i>Nepieciešamie mācību līdzekļi:</i>	pasakas "Trīs sivēntiņi un vilks" dažādi varianti, tāfele, rakstāmpiederumi, papīrs
<i>Vecuma grupa:</i>	4.-7. klases skolēni

levads. Nodarbību var sākt ar jautājumu:

VAI ESIET KAUT KO DZIRDĒJUŠI PAR TRĪS SIVĒNTIŅIEM UN VILKU?
MĒGINĀSIM KOPĀ ATCERĒTIES PASAKAS NOTIKUMUS!

Klasiskās pasakas versijas atstāsts	Skolēnus aicina atstāstīt pasakas "Trīs sivēntiņi un vilks" sižetu. To var darīt brīvā formā vai arī saskaņā ar Figūru karti (sk. 1. pielikumu). Uz tāfeles vai papīra tiek atzīmēti būtiskākie pasakas notikumi un elementi. Iespējams, ka atstāstīšanas laikā parādās atšķirīgi varianti. To būtu lietderīgi uzsvērt vai konstatēt, ka tādi pastāv un ka to rašanās ir pilnīgi dabiska un pašsaprotama. Kad pārrunāts pasakas sižets, skolēnus aicina izteikt savu vērtējumu par sivēntiņu un vilka uzvedību: KURŠ PASAKĀ RĪKOJĀS SLIKTI UN KURŠ LABI? KURAM VAI KURIEM PASAKAS VAROŅIEM JŪS JUTĀT LĪDZI VISVAIRĀK? KAS VARĒTU BŪT ŠĪ STĀSTA AUTORS? SIVĒNTIŅŠ VAI VILKS?
Alternatīvā pasakas varianta – vilka versijas – pārstāsts	Turpinājumā izstāsta citu pasakas variantu ar nosaukumu "Trīs sivēntiņu patiesais stāsts", kas ir vilka versija par notikušo. Nodarbības scenārija vajadzībām izmantota Džona Ščeškas (Jon Scieszka) grāmata "The true story of the 3 little pigs" (īss pārstāsts pieejams šī nodarbības scenārija beigās).⁴⁹ Ja ir pieejama grāmata, pirms vilka versijas izstāstīšanas: -rādot grāmatas vāku, aicina skolēnus prognozēt, kāda ir vilka versija; -demonstrējot attēlu no stāsta beigu daļas, kur redzams vilks cietumā, aicina izteikt minējumus, kāpēc viņš tur ir nokļuvis; -atstāstot vilka versiju, stāstījumu paspilgtina, rādot ilustrācijas.
Abu pasakas versiju salīdzinājums	Skolēniem individuāli vai grupās izdala baltas lapas, lūdz tās pārlocīt uz pusēm un vienā pusē uzrakstīt lietas, kas abās pasakas versijās sakrīt, bet otrā – kas atšķiras. Turpinājumā pārrunā kopīgo un atšķirīgo. Salīdzinājumu pieraksta uz tāfeles, ideju atspoguļošanai var izmantot Venna diagrammu⁵⁰ (sk. arī 3. pielikumu): The diagram consists of two overlapping circles. The left circle is labeled 'Klasiskā versija' and the right circle is labeled 'Vilka versija'. The overlapping area in the center is labeled 'KOPĪGAIS'. The non-overlapping part of the left circle is labeled 'ATŠKIRĪGAIS', and the non-overlapping part of the right circle is also labeled 'ATŠKIRĪGAIS'. Akcentē, ka tiek apskatīti dažādi viedokļi un katrai pusei ir ne vien savs redzējums, bet arī intereses, kas jāņem vērā, veidojot savu viedokli. Pēc kopīgā un atšķirīgā apkopošanas ar skolēniem pārrunā: KĀ JŪS DOMĀJAT, VAI SIVĒNTIŅI RĪKOJĀS LABI UN VILKS SLIKTI?

⁴⁹ Idejām nodarbības plāna sagatavošanai izmantoti:

-Aronson, M. & Zarnowski, M. (2015). Teaching Nonfiction With Confidence: Learning to Love Inquiry. In: D.A. Wooten & B.E. Cullinan (Eds.), *Children's literature in the reading program: Engaging young readers in the 21st century*. Newark, DE: International Literacy Association. P.21.

-Varsity tutors (2007-2017). *The True Story of the Three Little Pigs by Jon Scieszka*: Lesson plans and teaching resources. Retrieved from <https://www.varsitytutors.com/englishteacher/true-story-three-little-pigs-lesson-plans>

⁵⁰ Šāda veida diagrammas tiek izmantotas, lai vizualizētu un salīdzinātu kopīgo un atšķirīgo, piemēram, Būla loģikas vizualizācija Venna diagrammās.

	<i>KURŠ KURĀ GADĪJUMĀ IR POZITĪVAIS UN NEGATĪVAIS TĒLS?</i> <i>KURŠ REDZĒJUMS (SIVĒNTIŅU VAI VILKA) ŠĶIET PIENĒMAMĀKS UN TICAMĀKS? KAS TO NOSAKA? VAI JŪS TICAT VILKA VERSIJAI, KĀPĒC?</i> <i>KĀ JŪS VĒRTĒJAT VILKA UN SIVĒNTIŅU RĪCĪBU, ZINOT VILKA SKAIDROJUMU?</i>
Pasakas versiju sasaiste ar medijpratību	Nodarbības izskaņā, atsaucoties uz pasakas "Trīs sivēntiņi un vilks" analīzi, skolēni tiek aicināti domāt par medijpratības jautājumiem, konkrēti – par mediju subjektivitāti un mediju vēstījumu plašajām interpretācijas iespējām. Piemēram, dažādi mediji (ziņu portāli, avīzes, žurnāli, TV kanāli, grāmatas u.tml.) to pašu notikumu var atspoguļot pilnīgi atšķirīgi, ņemot vērā, kas ir viņu lasītāji un kādas ir lasītāju vērtības: <i>KURĀ NO PASAKAS VERSIJĀM TIKTU PUBLICĒTA ZIŅU PORTĀLĀ, KO GALVENOKĀRT LASA MĀJDZĪVNIEKI, KĀPĒC?</i> <i>KURĀ NO PASAKAS VERSIJĀM TIKTU PUBLICĒTA ZIŅU PORTĀLĀ, KO GALVENOKĀRT LASA PLĒSĪGIE MEŽA ZVĒRI, KĀPĒC?</i> <i>KĀDOS VĒL ZIŅU PORTĀLOS VARĒTU PUBLICĒT ŠIS VAI CITAS PASAKAS VERSIJAS?</i> <i>KĀDA PASAKAS VERSIJA VARĒTU TIKT PUBLICĒTA ZIŅU PORTĀLĀ, KO GALVENOKĀRT LASA SKOLOTĀJI VAI SKOLĒNI, VAI POLITIĶI U.C.?</i>
Mediju vēstījumu sagatavošana	Iedomājieties, ka jūs esat žurnālisti un pēc iepazīšanās ar sivēntiņu un vilka versijām jums jāraksta ziņa par notikušo vai jāintervē kāds no pasakas tēliem: <i>-KO JŪS RAKSTĪTU, KO JŪS JAUTĀTU INTERVIJĀ? KURU PASAKAS TĒLU JŪS GRIBĒTU INTERVĒT?</i> <i>-KĀDĀ MEDIJĀ ŠĪ ZIŅA VAI INTERVIJA PARĀDĪTOS?</i> <i>-KAS IR ŠĪ MEDIJA GALVENĀ LASĪTĀJU UN/VAI SKATĪTĀJU AUDITORIJA?</i>
Tēmas tālākā attīstība	<i>1.variants.</i> Jaunu pasaku versiju izdomāšana. Skolēni (individuāli vai grupās) izvēlas kādu pasaku un izdomā savu versiju. Piemēram, kāda varētu būt pasakas "Sarkangalvīte un vilks" alternatīvā versija, ko pastāstītu Pelnrušķītes pusmāsas? Pasaku var rakstīt brīvā formā vai arī piedāvāt konkrētas idejas sižeta pārveidošanai. Šādu pieeju, kad tiek mainīti pasaku galvenie varoņi, norises vieta, laiks, atklāts citu skatījums u.tml., itāļu rakstnieks Džanni Rodari nosauc par ačgārno pasaku spēli.⁵¹ Literatūras pētnieki tās sauc arī par sagrozītajām pasakām vai stāstiem (<i>fractured fairy tales</i>).⁵² <i>2.variants.</i> Tiesas prāvas izspēle Skolēniem tiek iedalītas lomas (piemēram: tiesnesis, zvērinātie, advokāti, prokurors, liecinieki, trīs sivēntiņi, vilks). Tiek doti paskaidrojumi par katra lomu un tiesas prāvas norises gaitu. Šādā veidā var izspēlēt arī tiesas prāvas citām, jau skolēnu izdomātām, pasaku versijām.

Īss vilka versijas kopsavilkums jeb kā vilks atklāj, kāpēc viņš pasakā par trīs sivēntiņiem kļuvis par Lielo Ļauno Vilku un ka tā nav patiesība. Izmantotais avots: Scieszka, J. (1989). *The true story of the 3 little pigs*. New York: Viking Kestrel.⁵³

Vilks vēlējās savai vecmāmiņai dzimšanas dienā uzdāvināt paša ceptu torti. Izrādījās, ka viņa mājās ir beidzies cukurs. Tāpēc vilks devās pie sava tuvākā kaimiņa – sivēntiņa, lai palūgtu cukuru. Diemžēl vilks bija saaukstējies, tāpēc stipri nošķaudījās un sivēntiņa māja, kas būvēta no salmiem, sagruva. Pašā salmu kaudzes vidū bija beigts sivēntiņš. Nevēlēdamies, lai vilka diētai piemērotās šķiņķa pusdienas sabojājas, vilks tās notiesāja. Arī pie otra kaimiņa – sivēntiņa, kurš dzīvoja no zariem uzbūvētā mājā, atkārtojās tas pats. Kad vilks vēlējās palūgt cukuru savam trešajam kaimiņam – sivēntiņam, kurš dzīvoja ķieģeļu mājās, šis sivēntiņš

⁵¹ Rodari, D. (2009). *Fantāzijas gramatika*: ievads stāstu sacerēšanas mākslā: rokasgrāmata pedagogiem un vecākiem. Rīga: Zvaigzne ABC. 54.-55.lpp.

⁵² Zipes, J. (Ed.). (2000). *The Oxford companion to fairy tales*. Oxford: Oxford University Press. P.172-173.

⁵³ Grāmata pieejama Latvijas Nacionālās bibliotēkas Bērnu literatūras centrā.

sadusmoja vilku, apvainojot tā vecmāmiņu, un izsauca policiju, kas vilku apcietināja. Žurnālistiem vilka stāstītais par iesnām, cukuru un vecmāmiņas dzimšanas dienu nešķita interesants, tāpēc viņi radīja mītu par Lielo Ļauno Vilku.

Sarunām par viedokļu dažādību, katra subjektīvo skatījumu, kas tieši ietekmē vēstījuma saturu, var izmantot arī citus darbus. Piemēram:

- Kristīnes Nestlingeres "Kristas slepenā dienasgrāmata. Paula slepenā dienasgrāmata", šī grāmata īpaši iesakāma lasīšanai 4.-7. klašu skolēniem;

- Silēnas Edgāras un Pola Beorna romānā jauniešiem „14-14” apskatīta divu trīspadsmitgadīgu puīšu dzīve dažādos gadsimtos, konkrētāk: 1914. un 2014. gadā; grāmatā attēlotie notikumi ļauj salīdzināt atšķirības katrā no laikmetiem, jo abi galvenie varoņi izdzīvo līdzīgas raizes un pārdzīvojumus, kas saistīti ar viņu ģimenēm, skolu un draudzenēm;

- grāmatu sērijā angļu valodā "Other Side of the Story", atsaucoties uz klasisko pasaku sižetu, līdzīgi kā pasakas "Trīs sivēntiņi un vilks" gadījumā, sniegts negatīvo tēlu skatījums uz notikumiem jaunā gaismā;

- sagrozīto pasaku grāmatu piemēri angļu valodā no Goodreads pieejami:

https://www.goodreads.com/list/show/72267.Fractured_Fairy_Tales_for_Children;

- izcils piemērs atšķirīgo skatupunktu demonstrēšanai, kā arī vizuālizpratnes attīstīšanai ir Entonija Brauna (Anthony Browne) bilžu grāmata "Balsis parkā" (Voices in the Park, grāmata nav tulkota latviešu valodā, priekšstata gūšanai skatīt: <http://www.anthonybrownebooks.com/bibliography/>). Šajā darbā liela nozīme ir tieši ilustrācijām, kas, ja vien lasītājs un skatītājs iedziļinās, atklāj katra tēla raksturu, noskaņojumu un vērtības, kas tekstā nemaz nav minētas.

5. scenārijs

Ticēt vai neticēt...

Bilžu grāmatas "Vilks, kurš izvēlās no grāmatas" piemērs

APRAKSTS

Nodarbības mērķis: rosināt aizdomāties par daudziem variantiem, dažādību, izlikšanos un drošību internetā

Nepieciešamie mācību līdzekļi: Tjerī Roberešta un Greguāra Mabīra grāmata "Vilks, kurš izvēlās no grāmatas"

Vecuma grupa: Sākumskolas vecuma bērni

Ievads. Nodarbības sākumā, kā piemēru, izmantojot grāmatu "Vilks, kurš izvēlās no grāmatas", apspriež grāmatas galvenās sastāvdaļas (sk. nodarbības Kas lācītim GRĀMATAI vēderā? plānu), noskaidro, ka šī ir bilžu grāmata, tāpēc liela nozīme ir attēliem, un tie bieži daudz ko pasaka priekšā, atklāj to, kas palicis nepateikts tekstā. Aicina bērnus apskatīt grāmatas vāku un izteikt minējumus, par ko varētu būt grāmata:

KĀDS IZSKATĀS VILKS, KURŠ REDZAMS UZ GRĀMATAS VĀKA?

KĀDS IZSKATĀS KAĶIS, KURŠ REDZAMS UZ GRĀMATAS VĀKA?

KAS ŠAJĀ SITUĀCIJĀ IR NEPARASTS?

Skaļā lasīšana ar ilustrāciju apspriešanu

Lasa priekšā grāmatu, iepazīstas ar ilustrācijām.
Lasot var atdarināt dzirdētās skaņas – vilka vai kaķa šņācieni, ņurdējiens, Sarkangalvītes šņuksti, dinozaura rēcieni, aitas blējiens –, papildināt lasīto ar kustībām – prinča paklanīšanās, princeses kniksis u.tml.

Izlasītā apspriešana	<i>KĀDS BIJA VILKS, PIRMS IZVĒLĀS NO GRĀMATAS?</i> – Grāmatā vilks bija baigs, melns kā velns un ar asiem zobiem. <i>KĀDS VILKS KĻUVA, KAD IZVĒLĀS NO GRĀMATAS?</i> – Viens pats nokļuvis svešajā istabā, vilks kļuva bailīgs, viņu trenkāja kaķis, aita izdzina laukā no stāsta, citi vilki viņu nepieņēma savā barā, sulainis izrīkoja utt. <i>KĀ SAUC MAZO, SARKANĀ APĢĒRBĀ TĒRPTO MEITENĪTI AR CEPURĪTI, KURA RAUDĀJA?</i> – Sarkangalvīte. <i>NO KURAS PASAKAS IR ŠĪ MEITENĪTE? PAR KO IR ŠĪ PASAKA? KĀDS TAJĀ IR VILKS?</i> – Pasaka “Sarkangalvīte un vilks”, tajā meitene dodas pie vecmāmiņas, bet viņu apmuļķo viltīgais un ļaunais vilks. <i>KĀPĒC SARKANGALVĪTE PASAKĀ “VILKS, KURŠ IZVĒLĀS NO GRĀMATAS” RAUDĀJA?</i> – Jo no pasakas bija pazudis vilks. <i>KĀDAS IR SARKANGALVĪTES UN VILKA ATTIECĪBAS TIKKO LASĪTAJĀ GRĀMATĀ?</i> – Viņi ir draugi un viens otram izpalīdz. <i>KĀ VILKS APĢŪST, KAS VIŅAM JĀDARA, LAI IEDERĒTOS PASAKĀ PAR SARKANGALVĪTI, KURĀ VIŅŠ BEIGĀS NONĀK?</i> – Sarkangalvīte viņam iemāca tekstu, pamāca pārvērst balsi, abi iepriekš sarunā uz brīdi pašķirties, lai izspēlētu pasakas klasisko sižetu.
Pārrunas, personīgās pieredzes stāsti	Skolēnus aicina atcerēties un pastāstīt par notikumiem no personīgās pieredzes, kad kāds ir izlicies par to, kas patiesībā nemaz nav, vai arī, nonācis citos apstākļos, uzvedies pilnīgi citādāk.
Pārrunas par drošību internetā	Iepriekš lasīto sižetu sasaista ar jautājumiem par izlikšanos un drošību internetā: <i>KĀ LASĪTO IESPĒJAMS ATTIECINĀT UZ DROŠĪBU UN IZLIKŠANOS INTERNETĀ?</i> – Mājās neveram vaļā durvis svešiniekiem, bet internetā par drošību mēdzam piemirst, lai gan internetā ikviens var izlikties par draugu un to, kas nemaz nav. Patiesībā šis cilvēks var būt tikpat bailīgs, kā vilks, kurš izvēlies no grāmatas.

6. scenārijs

Fakti un viedokļi: kritiskā un radošā domāšana

APRAKSTS

Nodarbības mērķi: attīstīt kritiskās un radošās domāšanas prasmes, mācīties atšķirt viedokļus no faktiem, trenēt salīdzināšanas prasmes

Iepazīstamā
terminoloģija: fakti, viedokļi, objektīvs, subjektīvs

Nepieciešamie
mācību līdzekļi: Sema Teplina, Meta Djūrbera un Džasmīnas Folkneres grāmata “101 optiskā ilūzija”, attēls ar figūrām (sk. 4. pielikumu)

Vecuma grupa: 5.-7. klases skolēni

Ievads. Nodarbību iesāk, rādot attēlus Sema Teplina, Meta Djūrbera un Džasmīnas Folkneres grāmatā “101 optiskā ilūzija”:

KO JŪS REDZAT? VAI TAM VAR TICĒT?

Praktisks
uzdevums: Skolēniem izdala vai demonstrē attēlu ar piecām dažādām figūrām (sk. 4. pielikumu)⁵⁴:

⁵⁴ Attēls un idejas scenārijam aizgūtas no grāmatas: DiYanni, R. (2016). *Critical and Creative Thinking: A Brief Guide for Teachers*. Chichester: Wiley Blackwell. P.150-153.

	<i>Lūdzu, apskatiet attēlu un katrs izvēlieties vienu no piecām figūrām, kura ir lieka, jo atšķiras no pārējām figūrām! Apdomājiet un formulējiet atbildi, kā jūs izvēlēta figūra atšķiras no pārējām.</i>
Viedokļu salīdzināšana	Aicina skolēnus izteikties, tad salīdzina, kā atšķiras viņu viedokļi. Piemēram: <i>KURŠ IZVĒLĒJĀS FIGŪRU A? KĀPĒC? VAI TĀ IR PAREIZĀ ATBILDE?</i> <i>KURŠ IZVĒLĒJĀS FIGŪRU B? KĀPĒC? VAI TĀ IR PAREIZĀ ATBILDE?</i> Šādi pārrunā un apspriež viedokļus par visām figūrām. Rezumē, ka patiesībā visas atbildes ir pareizas vai drīzāk pareizas. Iespējams, pēc visu viedokļu uzklaušanās, kāda atbilde šķiet saistošāka vai pamatotāka nekā citas. Tas varētu būt saistīts ar to, ka paši šādu skaidrojumu neiedomājāties, jo pārstājām analizēt attēlu brīdī, kad izvēlējamies, mūsaprāt, pareizo atbildi.
Atšķirības starp faktiem un viedokļiem	Uzsver, ka ir situācijas, kad ir viena pareizā atbilde un to iespējams vienkārši noteikt, piemēram, faktu gadījumā – fakti ir pārbaudāmi, tie satur skaidri definētu konkrētu informāciju. Faktus uzskata par objektīvu informāciju. Tajā pašā laikā ir situācijas, kā apskatītājā gadījumā, kad var būt vairāk nekā viena pareizā atbilde, jo saturu veido nevis konkrēts fakts, bet viedoklis. Viedoklis ir pieņēmums, apgalvojums, kas tieši saistīts ar mūsu zināšanām un emocijām, un to ir grūti pierādīt, tāpēc viedoklis ir subjektīvs. Patiesu faktu ieguve mūsdienās ir kļuvusi sarežģītāka, jo fakti nereti tiek jaukti ar viedokļiem, to ir daudz un tai skaitā ir arī daudz nepatiesu, maldinošu un nepilnīgu faktu. Tāpēc prasme ieraudzīt faktus, izvērtēt to ticamību, mācēt nošķirt no pārējās informācijas un pārbaudīt kļūst arvien būtiskāka. Uzdevuma saturs atgādina, ka mēs esam dažādi un tādējādi vienu un to pašu lietu interpretējam atšķirīgi. Uzdevums arī attīsta paškritisku pieeju, jo liek apzināties, ka bieži nemaz nav vienas labākās idejas vai pareizās atbildes, liek salīdzināt atbilžu versijas un pamanīt nianšes, kam iepriekš nav pievērst uzmanību. Iespējams arī, uzklaušot citu viedokļus, atzīt, ka paša izteiktā sākotnējā doma nav tik ģeniāla, kā varbūt pirmajā brīdī šķitis. Skolēnus mudina neapstāties pie viena viedokļa, bet turpināt apsvērt arī citus iespējamus variantus un alternatīvas – domāt vienlaikus gan radoši, gan kritiski.
Faktu piemēri	Skolēnus mudina nosaukt konkrētus faktus. Pēc skolēnu uzklaušanās, kā piemēru, var izmantot informāciju par Plūtonu: <i>KAS IR PLŪTONS?</i> Fakti: <i>1930. G. ATKLĀTA JAUNA PLANĒTA – PLŪTONS.</i> <i>2006. G. PLŪTONS TIEK PĀRDĒVĒTS PAR PUNDURPLANĒTU</i> (iemesls – zinātnieki un astronomi atklājuši citus tāda paša lieluma debesu ķermeņus). <i>PLŪTONA DIAMETRS IR 2370 KM.</i>
Secinājumu izdarīšana	KO VARAM SECINĀT PĒC IEPAZĪŠANĀS AR INFORMĀCIJU PAR PLŪTONU? Pārrunā, ka: - laika gaitā atklājas jauni fakti, pierādījumi, un tas, kas šodien ir patiess, rīt tāds vairs var nebūt, jo informācija mainās (pēc tā atklāšanas Plūtons tika uzskatīts par planētu, bet kopš 2006. gada to pieskaita pie pundurplanētām); - mums ir tiesības kļūdīties, arī eksperti, zinātnieki maina viedokļus un precizē faktus; - jāpievērš uzmanība informācijas avota ticamībai, autoriem, jāsalīdzina informācija dažādos avotos; - jāpārliedzina, kad un kur informācija publicēta.

Apspriež atšķirības informācijas sagatavošanas ilgumā. Piemēram, lai sagatavotu un izdotu uzzīņu izdevumus (t.sk. enciklopēdijas un vārdnīcas), parasti ir nepieciešami vairāki gadi. Vēl salīdzina iespējas publicēt informāciju elektroniskajā un drukātajā formātā.

Noslēgums

1. *variants*. Ja pieejamas dažādu gadu enciklopēdijas, var salīdzināt atšķirības to saturā un pārrunāt atšķirību iemeslus. Daļa skolēnu informāciju var meklēt internetā.

2. *variants*. Skolēni iepazīstas ar informāciju par vienu tematu dažādos informācijas avotos. Tos var grupēt un savstarpēji salīdzināt, atsaucoties uz iedalījumu 1. nodaļā *Iepazīsim medijpratību*: primārie, sekundārie un terciārie avoti.

3. *variants*. Skolēniem lūdz izteikt vērtējumu par konkrētu grāmatu, kā arī sameklēt dažādos informācijas avotos publicētas recenzijas, vērtējumus, komentārus un par šo grāmatu. Salīdzina un apspriež pieejamo informāciju, kā arī precizē, vai tā ir pieskaitāma pie faktiem vai viedokļiem.

Izmantotie informācijas avoti

- Benson, V., & Cummins, C. (2000). *The power of retelling: Developmental steps for building comprehension*. Bothell: Wright Group.
- Berkeley Pop Culture Project. (1991). *The whole pop catalog*. Berkeley, CA: Avon Books.
- Cassidy, J., Grote-Garcia, S., Ortlieb, E., & Loveless, D.J. (2017). What's Hot in Literacy for 2017: Topics Garnering Attention in 2017. *Literacy Research and Instruction*, 1-11.
- Clark, C. (2016). *Children's and Young People's Reading in 2015. Findings from the National Literacy Trust's annual survey 2015*. London: National Literacy Trust. Retrieved from: <https://literacytrust.org.uk/research-services/research-reports/childrens-and-young-peoples-reading-2015-report/>
- DiYanni, R. (2016). *Critical and Creative Thinking: A Brief Guide for Teachers*. Chichester: Wiley Blackwell.
- Evans, J. (2013). From comics, graphic novels and picturebooks to fusion texts: a new kid on the block! *Education 3-13*, 41(2), P. 233-248.
- Grēniņa, A. (2015). *Bibliotēka 2.0 un Google paaudze: aktoru mijiedarbības iespējas mūsdienās: promocijas darbs*. Rīga: Latvijas Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes Komunikācijas studiju nodaļa.
- Hellige, H., Klanten, R., & Commentz, S. (Eds.). (2012). *Little big books: illustrations for children's picture books*. Berlin: Gestalten.
- Lambert, M.D., & Eric Carle Museum of Picture Book Art. (2015). *Reading picture books with children: How to shake up storytime and get kids talking about what they see*. Watertown, MA: Charlesbridge.
- Lanning, S. (2014). *Reference and instructional services for information literacy skills in school libraries*. Santa Barbara, California: Libraries Unlimited. Retrieved from <http://www.dawsonera.com>
- Latvijas Republikas Ministru kabinets. (2016. 8. nov.). MK rīkojums Nr. 667: *Par Latvijas mediju politikas pamatnostādņēm 2016.-2020. gadam*. Latvijas Vēstnesis. Izgūts no <https://likumi.lv/doc.php?id=286455>
- Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija. (2005-2017). *Akadēmiskā terminu datubāze AkadTerm*. Izgūts no <http://termini.lza.lv/term.php?term=rakstprat%C4%ABba&lang=LV>
- Malcuit, G., Pomerleau, A., & Seguin, R. (2007). *Aktīvās lasīšanas iespēju programmas (ALI programmas): Interaktīvas lasīšanas darbības*. Rīga: Bērnu un ģimenes lietu ministrija.
- National Association for Media Literacy Education. (2007). *Core principles of media literacy education in the United States*. Retrieved from <https://namle.net/publications/core-principles/>
- Pitamika, M. (2008). *Es to protu*. Rīga: Valters un Rapa.
- Rodari, D. (2009). *Fantāzijas gramatika: ievads stāstu sacerēšanas mākslā: rokasgrāmata pedagogiem un vecākiem*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Rog, L.J. (2012). *Guiding readers: making the most of the 18-minute guided reading lesson*. Ottawa: Pembroke Publishing.
- Scheibe, C., & Rogow, F. (2011). *The teacher's guide to media literacy: Critical thinking in a multimedia world*. Thousand Oaks, California: Corwin Press. Retrieved from <http://www.dawsonera.com>
- Sellgren, K. (2016). *Teenagers 'checking mobile phones in night'*. Retrieved from <http://www.bbc.com/news/education-37562259>
- Serafini, F. (2014). *Reading the visual: An introduction to teaching multimodal literacy*. New York: Teachers College Press.
- Smith, J. (2015). *Master the media: how teaching media literacy can save our plugged-in world*. San Diego:

Dave Burgess Consulting.

Tuominen, S., & Kotilainen, S. et al. (2012). *Pedagogies of media and information literacies*. Retrieved from <http://iite.unesco.org/pics/publications/en/files/3214705.pdf>

Varsity tutors (2007-2017). *The True Story of the Three Little Pigs by Jon Scieszka*: Lesson plans and teaching resources. Retrieved from <https://www.varsitytutors.com/englishteacher/true-story-three-little-pigs-lesson-plans>

Wadbring, I., & Pekkala, L. (Eds.). (2017). *Citizens in a Mediated World. A Nordic-Baltic Perspective on Media and Information Literacy*. Göteborg: Nordicom.

Wang, X. (Ed.). (2016). *Making childhood colorful: designing books for children*. Victoria: Images Publishing.

Whitehurst, G.J. (1992/2017). *Dialogic reading: An effective way to read to preschoolers*. Retrieved from <http://www.readingrockets.org/article/dialogic-reading-effective-way-read-preschoolers>

Wolfenbarger, C.D., & Sipe L.R. (2007). A Unique Visual and Literary Art Form: Recent Research on Picturebooks. *Language Arts*, 84(3), 273-280.

Wood, M. (2009). *Popular quotes from Goodreads*. Retrieved from <https://www.goodreads.com/quotes/369789-all-books-are-judged-by-their-covers-until-they-are>

Wooten, D.A., & Cullinan B.E. (Eds.). (2015). *Children's literature in the reading program: Engaging young readers in the 21st century*. Newark, DE: International Literacy Association.

Zipes, J. (Ed.). (2000). *The Oxford companion to fairy tales*. Oxford: Oxford University Press.

Nodarbību scenārijos izmantotās bērnu grāmatas

Andersone, G. (Sast.). (2010). *Draiskās pasakas: Sakārto pasaku! Atrodi ilustrāciju! Pastāsti!* Rīga: Zvaigzne ABC.

Beitiņa, I., u.c. (2013-2015). *Mazā Mula pēta, grāmatu sērija*. Jelgavas novads: Biedrība bērniem Droši un Koši.

Browne, A. (1998). *Voices in the Park*. New York: DK Publishing.

Cielēna, M. (2009). *Apaļš, dzeltens, liels*. Rīga: Zvaigzne ABC.

Dokertija, H. (2014). *Grāmatčiepējs*. Rīga: Zvaigzne ABC.

Donaldsone, Dž. (2003). *Lāčradzis*. Rīga: Zvaigzne ABC.

Donaldsone, Dž. (2011). *Bubulis un Bubulēns*. Rīga: Zvaigzne ABC.

Draugi: saliec attēlus! (2012). Rīga: Egmont Latvija.

Edgāra, S., Beorns, P. (2017). *14 – 14*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds.

Forsēns-Ērlins, K. J. (2016). *Trusītis, kurš ļoti gribēja aizmigt: pasaka, kas bērniem palīdz aizmigt*. Rīga: Zvaigzne ABC.

Haraštova, H. (2016). *Es no tumsas nebaidos*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds.

Iepazīsti dzīvniekus. (2015). Rīga: Jāņa Rozes apgāds.

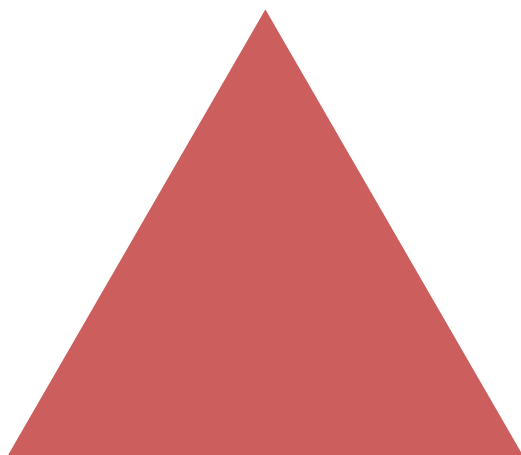
Jacino, K. (2017). *Kur rodas milti*. Rīga: Kur Rodas.

Karls, E. (2012). *Ēdelīgais kāpurīņš*. Rīga: Zvaigzne ABC.

- Kinnijs, Dž. (2011-2017). *Grega dienasgrāmata, grāmatu sērija*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Kuponss, Ž. (2017). *Uzrodas Flata kungs!* Rīga: Lauku Avīze.
- Lodža, K. (2012). *Meklēsim Mimī! Mājās*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Mana dzīvnieku pužļu grāmata: stāsti ar 5 puzlēm*. (2013). Rīga: Madris.
- Nestlingere, K. (2004). *Kristas slepenā dienasgrāmata; Paula slepenā dienasgrāmata*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Nilsena, A. (2003). *Mākslas darbu viltojumu detektīvs*. Rīga: EVE.
- Pirmā kosmosa enciklopēdija: pirmo zināšanu grāmata*. (2017). Rīga: Zvaigzne ABC.
- Pontī, K. (2017). *Cālēns Blēzs un Dzimiņas Dīnas forti*. Rīga: Liels un mazs.
- Puika, kas zīmēja kaķus: pēc japāņu pasakas motīviem*. (2017). Rīga: Jāņa Rozes apgāds.
- Raikovs, N. (2016). *Mazā mežgariņa lielais piedzīvojums: spēlējamā pasaka*. Rīga: Avots.
- Riphāgena, L. (2015). *Vieni paši mājās*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds.
- Roberešts, T., Mabīrs, G. (2015). *Vilks, kurš izvēlās no grāmatas*. Rīga: Lauku Avīze.
- Romanišina, R., Lesivs, A. (2016). *Zvaigznes un magoņu sēkliņas*. Rīga: Liels un mazs.
- Samauska, I. (2006). *Kā uzburt sniegu: dzejoļi*. Rīga: Liels un mazs.
- Samauska, I. (2016). *Kad aizmūk B un iemīlas Z: 10 patiesi stāsti no burtu dzīves*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Scieszka, J. (1989). *The true story of the 3 little pigs*. New York: Viking Kestrel.
- Skotons, R. (2013). *Priecīgus Ziemassvētkus, Punci!* Rīga: The White Book.
- Sproģe, I. (2012). *Miljons*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds.
- Stumbre, L. (2016). *Pūcīte ar zeltainajām acīm*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Svaža, R., Linkevičs, G. (2014). *Burtu pasakas*. Rīga: The White book.
- Tekentrupa, B. (2016). *Laika noskaņas*. Rīga: Jāņa Rozes apgāds.
- Teplins, S. (2017). *101 optiskā ilūzija*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Zandere, I. (2015). *Lupatiņu rīts*. Rīga: Liels un mazs, Atom art.
- Zutis, M. (2015). *Nenotikušais atklājums*. Rīga: Liels un mazs.
- Zvirgzdiņš, J. (2014). *Miega pasaka*. Rīga: Zvaigzne ABC.
- Zvirgzdiņš, J. (2016). *Ko nolaupīja gaisa balons jeb Tobiass, Paulīne un kaķis ceļo uz Spāniju*. Rīga: Liels un mazs.
- Žutaute, L. (2013). *Kika Mika un nekārtības rūķītis*. Rīga: Zvaigzne ABC.

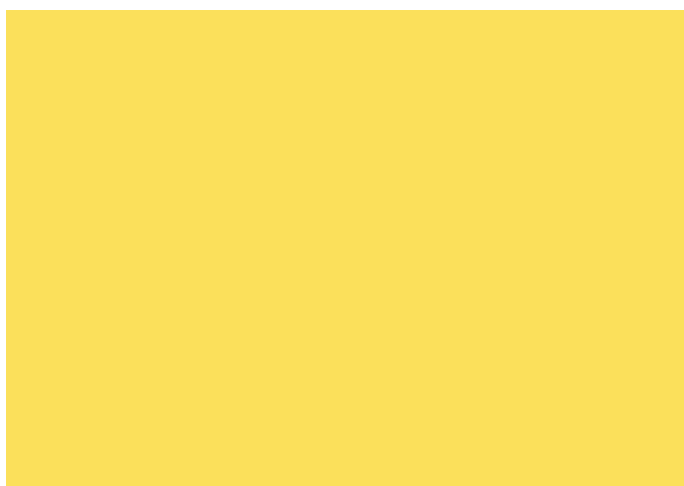
Pielikumi

1. pielikums. Figūru karte

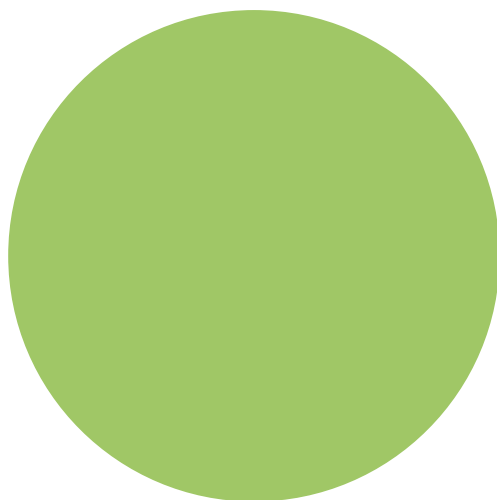
levads

- tēli, darbojošās personas
- vide, norises vieta, laiks
- sižets vai problēma

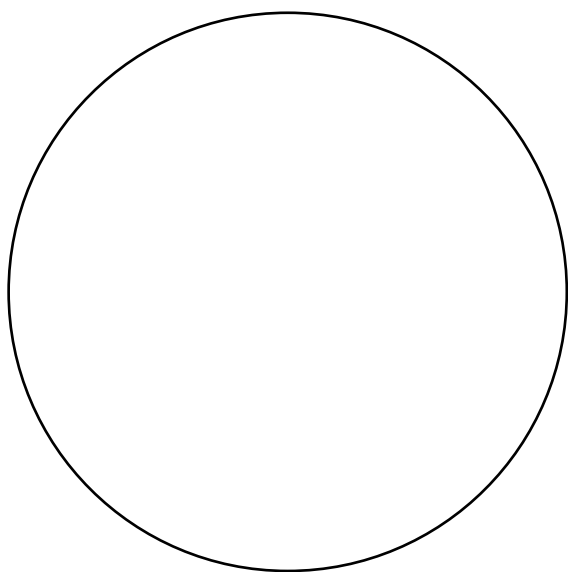
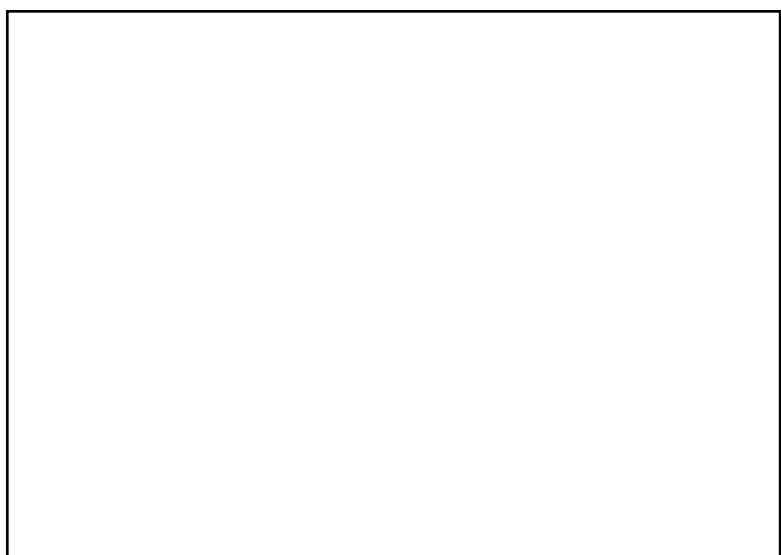
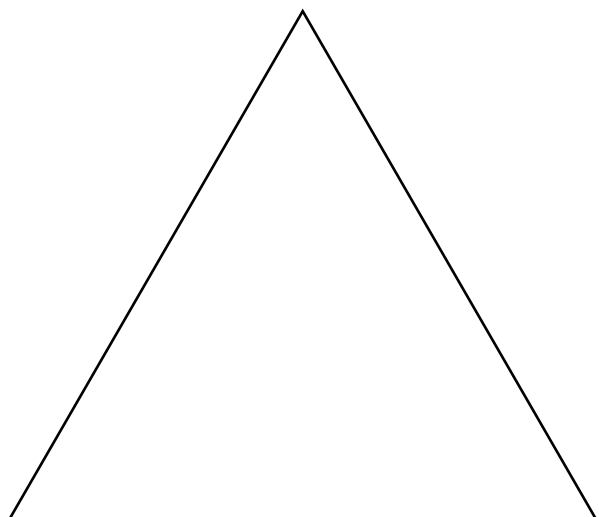

Iztirzājums

- četri notikumi stāstā

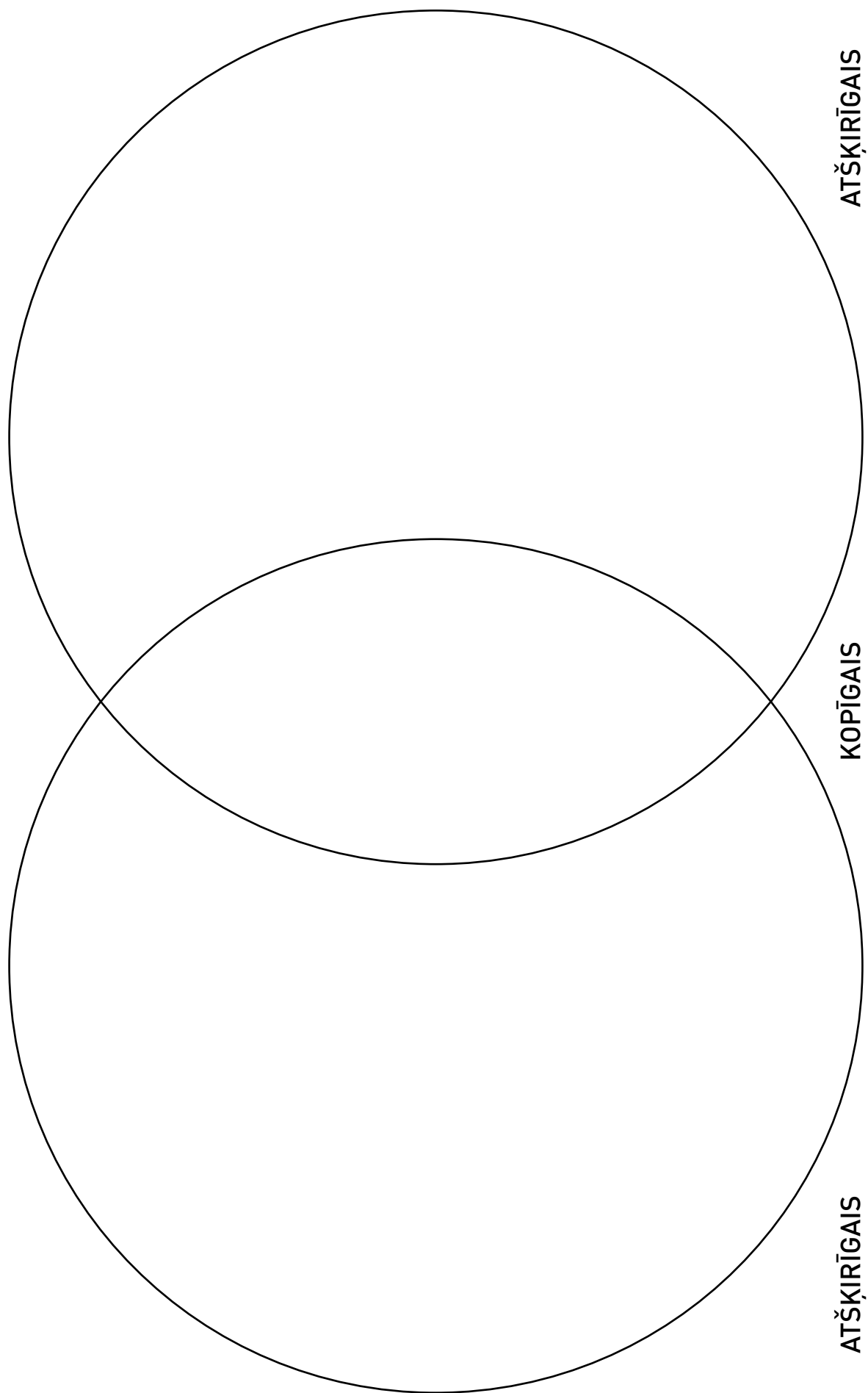

Nobeigums

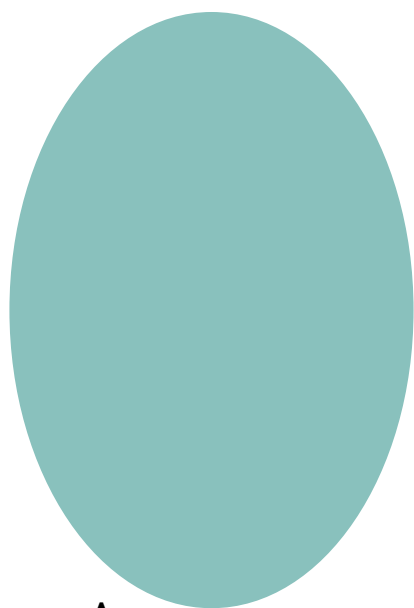

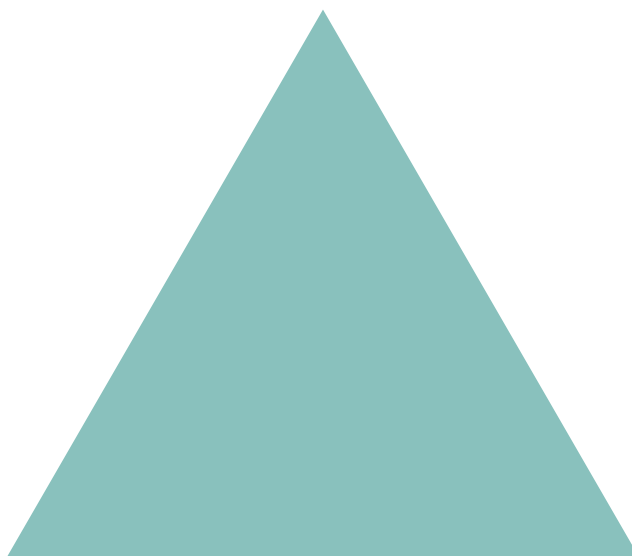
3. pielikums. Venna diagramma

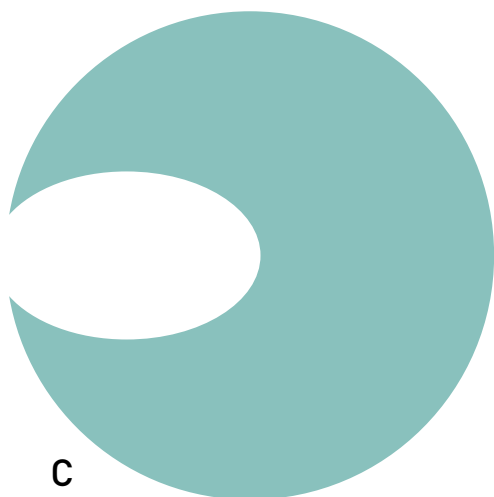
4. pielikums. Figūras

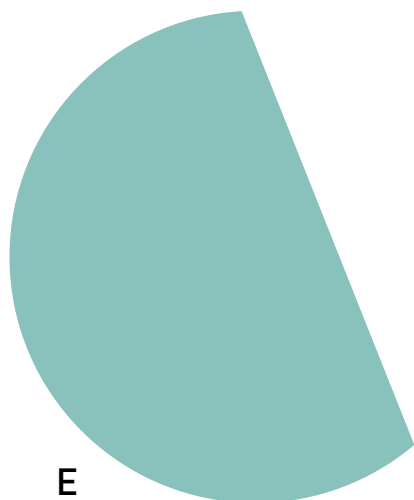
A

B

C

E

D

